

บทที่ 3

หลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย และกฎหมายของต่างประเทศ

การหย่า เป็นเหตุที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งโดยหลักทั่วไป เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงหน้าที่ของสามีและภรรยาในการช่วยเหลือ (Support) อาทิเช่น การดูแลบ้านเรือน การดูแลบุตร หรือการดูแลคู่สมรสอีกฝ่ายในยามเจ็บป่วย รวมถึงการอุปการะเลี้ยงดู (Maintain) อาทิเช่น การให้สิ่งจำเป็นแก่การดำรงชีพ ไม่ว่าจะเป็นเงิน หรือทรัพย์สินอื่น ย่อมเป็นอันสิ้นสุดลง แต่เนื่องจากการสมรสระหว่างชายและหญิง นั้น ชายและหญิงย่อมมีความมุ่งหวังที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาไปจนตลอดชีวิต เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงอาจส่งผลให้ชายหรือหญิงซึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพ เนื่องจากต้องมารับผิดชอบดูแลงานบ้าน หรือได้รับการเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายหนึ่งมาโดยตลอด ไม่มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ หรือชายหรือหญิงซึ่งประกอบอาชีพ แต่เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงจะส่งผลให้ตนเองไม่สามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ กฎหมายจึงได้ยึดหยุ่นให้คู่หย่าฝ่ายหนึ่งยังคงมีหน้าที่ช่วยเหลือ และอุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งต่อไปจนกว่าคู่หย่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะทำการสมรสใหม่ แม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม และแม้แต่ละประเทศจะมีแนวคิดในเรื่องการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเหมือนกัน กล่าวคือ การจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงเป็นไปเพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลงก็ตาม แต่หลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพของแต่ละประเทศนั้น ยังคงมีลักษณะเหมือนกัน และแตกต่างกันออกไป ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายของประเทศไทย และกฎหมายของต่างประเทศ จึงควรศึกษาหลักการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ และการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายของประเทศไทย และกฎหมายของต่างประเทศ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของประเทศไทย

การสมรสย่อมสิ้นสุดลงด้วยเหตุ 3 ประการ คือ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือคู่สมรสหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน หรือศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1501 และในกรณีที่คู่สมรสหย่าขาดจากการเป็นสามีภริยากัน ไม่ว่าจะเป็นการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย หรือเป็นการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือในกรณีที่ศาลพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ (alimony) ให้แก่ตนได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 มาตรา 1527 มาตรา 1499 วรรคสาม และมาตรา 1513 ซึ่งการจ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้น มีลักษณะเหมือนกับการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู (maintenance) ซึ่งสามีและภริยามิหน้าที่ที่จะต้องให้แก่กันตามความสามารถและฐานะของตน แต่แตกต่างกันตรงที่ค่าเลี้ยงชีพ เป็นการจ่ายให้ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ส่วนค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นการจ่ายให้ในระหว่างที่การสมรสยังไม่สิ้นสุดลง ซึ่งตามกฎหมายของประเทศไทย ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู และการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.1 หลักเกณฑ์ค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

คำว่า “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์¹ ไม่ได้ให้ความหมายไว้โดยเฉพาะ แต่ได้มีนักนิติศาสตร์ของไทย คือ ท่านศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดช ได้ให้ความหมายไว้ว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดู หมายถึงเงินหรือทรัพย์สินที่สามีภริยา หรือบิดามารดา กับบุตรชำระให้แก่กัน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้านที่พักอาศัย ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าการศึกษาอบรม ค่ารักษาพยาบาล และค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดประจำวันสำหรับบุคคลนั้นด้วย และ Maintenance Act 1967 มาตรา 3(1) ของเครือรัฐออสเตรเลีย ได้ให้คำวิเคราะห์ศัพท์ “ค่าอุปการะเลี้ยงดู” ว่า ค่าอุปการะเลี้ยงดู ในส่วนที่เกี่ยวกับบุคคลใด ๆ หมายความว่ารวมถึง ค่าที่พักอาศัย ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าการศึกษาและการฝึกอบรม และค่ารักษาพยาบาลสำหรับบุคคลนั้นด้วย ซึ่งคำวิเคราะห์ศัพท์ดังกล่าวอาจมาอนุโลมใช้สำหรับประเทศไทยได้¹ ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มี 4 จำพวกเท่านั้น คือ 1) สามีภริยา 2) บิดามารดากับบุตร 3) ผู้ปกครองกับผู้อยู่ในปกครอง 4) ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม และเพื่อให้สอดคล้องกับรายละเอียดในเรื่องค่าเลี้ยงชีพ ผู้ศึกษาจึงขอกว่าถึงเฉพาะค่าอุปการะเลี้ยงดูสำหรับสามีภริยาโดยสังเขป

¹ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 789). เล่มเดิม.

โดยปกติสามีและภริยามีสิทธิได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่าย กล่าวคือเป็นหน้าที่ที่สามีและภริยาจะต้องปฏิบัติต่อกันอยู่แล้ว ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูกับอีกฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น เว้นแต่สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อยู่ในสถานะที่จะจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น สามีหรือภริยาประกอบอาชีพอยู่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพ หน้าที่ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูจึงเป็นหน้าที่ของสามีหรือภริยาแต่เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยมุ่งหมาย โดยให้ความคุ้มครองแก่สามีหรือภริยา โดยให้ฝ่ายที่มีฐานะดีช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามฐานะและความสามารถ²

สิทธิในการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู เป็นสิทธิซึ่งสามีและภริยาพึงมีให้ต่อกันอยู่แล้ว แต่หากสามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู ไม่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง หรือไม่อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งให้เพียงพอแก่อัตภาพ สามีหรือภริยาอีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีสิทธิฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาให้อีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ตนได้ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/38 แต่หากสามีและภริยามีฐานะดี หรือไม่ดีเท่าๆ กันฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูไม่ได้³ และในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆะ สามีหรือภริยาต่างก็ไม่มีสิทธิที่จะฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้ ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนวิกลจริต ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1464 บัญญัติให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอันเป็นเหตุให้ฝ่ายซึ่งวิกลจริตอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือตกอยู่ในภาวะอันน่าจะเกิดความเสียหายทางทรัพย์สินถึงขนาด บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด ผู้สืบสันดาน ผู้อนุบาล ผู้พิทักษ์ ผู้ปกครอง หรือพนักงานอัยการ มีสิทธิฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตได้

การที่ศาลจะมีคำสั่งให้สามีหรือภริยาจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ศาลจะใช้ดุลพินิจไม่ให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่กัน หรือกำหนดให้จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่กันเป็นจำนวนเล็กน้อยเพียงใดก็ได้ แต่ต้องพิเคราะห์โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงและความเหมาะสมเป็นเรื่อง ๆ ไป โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้มีหน้าที่จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู และฐานะของผู้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูรวมทั้งพฤติการณ์แห่งกรณีด้วย เช่น รายได้ ทรัพย์สิน และทางทำมาหาได้ของคู่สมรสแต่ละฝ่าย

² คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เรียงมาตราว่าด้วยครอบครัว บรรพ 5 มาตรา 1435-1598/41 (น. 453). เล่มเดิม.

³ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 792). เล่มเดิม.

ระยะเวลาของการสมรส และการกระทบกระเทือนถึงความสามารถในการหารายได้อันเนื่องมาจากการสมรสของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งจะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู และพฤติการณ์ในการอยู่กินฉันท์สามีภริยาของกลุ่มสมรส เป็นต้น

เมื่อศาลมีคำสั่งให้สามีหรือภริยาจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดู หรือมีคำสั่งไม่ให้สามีหรือภริยาจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแล้ว หากต่อมาภายหลังพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของสามีหรือภริยาเปลี่ยนแปลงไป ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิร้องขอต่อศาลในคดีเดิม โดยขอให้ศาลมีคำสั่งเปลี่ยนแปลง โดยศาลมีอำนาจมีคำสั่งเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/39

วิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดู ให้มีการชำระแก่กันเป็นเงิน เป็นครั้งคราวตามกำหนดนัด เว้นแต่คู่สมรสจะตกลงกันให้ชำระเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น หรือถ้าไม่มีการตกลงกัน แต่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอ โดยมีพฤติการณ์พิเศษ และศาลเห็นสมควร ศาลจะมีคำสั่งให้ชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่นก็ได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/40 ซึ่งสิทธิในการได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูจะสละหรือโอนไม่ได้ และไม่อยู่ในข่ายบังคับคดี โดยถือว่าเป็นสิทธิเฉพาะตัว ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/41

3.1.2 หลักเกณฑ์ค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

3.1.2.1 ความหมายของค่าเลี้ยงชีพ

“ค่าเลี้ยงชีพ” เป็นคำในภาษาลาติน โดยมาจากคำว่า “Alimonia” ซึ่งหมายถึง การยังชีพ⁴ Encyclopedia Britannica⁵ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” (Alimony) ว่า ในกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องหย่า ถือเป็นค่าชดเชยที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการหย่า

Black’s Law Dictionary⁶ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” (Alimony) ว่าเป็นคำสั่งของศาลที่ให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายเงินให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูช่วยเหลือในขณะที่คู่สมรสแยกกันอยู่ หรือในระหว่างฟ้องคดีเกี่ยวกับการสมรส หรือภายหลังการหย่า

รองศาสตราจารย์ ถาวร โพธิ์ทอง⁷ ได้ให้ความหมายของคำว่า “Alimony” ว่าเป็นเงินค่าเลี้ยงดู

⁴ From *The Law of Marriage and marital Alternative* (p. 156), by William J.O'Donnell and David A. Jones1, 1982.

⁵ From *The New Encyclopedia Britannica*, by Peter B. Norton and Joseph J. Esposito, 1994, Vol.1. p. 91.

⁶ From *Black’s Law Dictionary* (p. 80), by Bryan A. Gerner, 2004.

⁷ จาก *พจนานุกรมกฎหมายและศัพท์ที่เกี่ยวข้องอังกฤษ-ไทย* (น. 36), โดย ถาวร โพธิ์ทอง, 2552.

นอกจากนี้ ยังมีนักนิติศาสตร์ซึ่งได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ดังนี้
 พาร์เนลล์ เจ.ที. แคลลาฮาน (Parnell J. T. Callahan)⁸ ได้ให้ความหมายว่า ค่ายังชีพและ
 ค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ความช่วยเหลือ ซึ่งภริยาได้รับจากการหย่าร้างกับสามี โดยมีที่มาจากกฎหมาย
 คอมมอนลอว์ ซึ่งให้สิทธิภริยาในการที่จะได้รับการช่วยเหลือจากสามีและรวมไปถึงได้รับการเลี้ยง
 ดูหรือค่ายังชีพจากสามี

วิลเลียม เจ. โอคอนเนล และเดวิด เอ. โจนส์ (William J.O'Donnell and David A.
 Jones)⁹ ได้ให้ความหมายว่า เป็นเงินที่ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่ง ซึ่งโดยปกติเป็นฝ่ายสามีนั้น
 จ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดู

และนักนิติศาสตร์ไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ดังนี้
 ศาสตราจารย์พิเศษ ประสพสุข บุญเดช¹⁰ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ”
 ว่าเป็นเงินหรือทรัพย์สินที่สามีภริยาคู่หย่าชำระให้แก่กันหลังการหย่า เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในด้าน
 ที่พักอาศัย ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม และค่ารักษาพยาบาลจนกว่าจะสมรสใหม่

ศาสตราจารย์ ดร.วาริ นาสกุล และอาจารย์เบญจวรรณ ธรรมรัตน์¹¹ ได้ให้ความหมายว่า
 เป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสซึ่งได้หย่ากันแล้ว

อาจารย์ไพโรจน์ กัมพูสิริ¹² ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นเงินค่าดำรงชีพที่คู่สมรสจะจ่าย
 ให้แก่กันภายหลังจากที่การสมรสสิ้นสุดลง

3.1.2.2 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

กฎหมายของประเทศไทย ยินยอมให้มีการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ เพื่อให้มีการช่วยเหลือ
 อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงอยู่ 3 กรณี คือ

1) การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส

เมื่อสามีและภริยาซึ่งได้จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามเงื่อนไขของกฎหมายได้ตกลง
 สมัครงใจแยกกันอยู่ โดยไม่มีความประสงค์ที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาต่อไปแล้ว
 กฎหมายของประเทศไทยยินยอมให้สามีและภริยาหย่าขาดจากกันได้ (divorce by mutual consent)
 โดยไม่ต้องมีเหตุผลใด ๆ เนื่องจากการสมรสถือเป็นนิติกรรมสัญญาทางแพ่งอย่างหนึ่ง เมื่อคู่สัญญา

⁸ From *The Law Of Separation And Divorce* (p. 91), by Parnell J. T. Callahan, 1967.

⁹ *The Law of Marriage and marital Alternative*. Op.cit.

¹⁰ จาก *หลักกฎหมายครอบครัว* (น. 179), โดย ประสพสุข บุญเดช ง, 2555, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

¹¹ *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยครอบครัว* (น. 213). เล่มเดิม.

¹² *รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว* (น. 155). เล่มเดิม.

ทั้งสองฝ่ายประสงค์ที่จะยกเลิกสัญญาแล้วก็ย่อมมีสิทธิที่จะกระทำได้¹³ และถือเป็นเสรีภาพของคู่สมรสในการตัดสินใจหย่าขาดจากกันนั่นเอง¹⁴

ลักษณะการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสดังกล่าว เป็นลักษณะการหย่าซึ่งไม่มีคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำผิดต่อหน้าที่สามีภริยา แต่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายต่างยินยอมที่จะหย่าขาดจากกันเอง (mutual consent) หรืออาจเป็นลักษณะการหย่าในกรณีซึ่งคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำผิดต่อหน้าที่สามีหรือภริยาก็ได้ แต่คู่สมรสทั้งสองฝ่ายสามารถตกลงกันได้ โดยคู่สมรสทั้งสองฝ่ายต่างมีความประสงค์ยินยอมที่จะหย่าขาดจากกัน

วิธีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส นั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1514 วรรคสอง กำหนดให้สามีและภริยา ต้องทำเป็นหนังสือและมีพยานลงลายมือชื่ออย่างน้อยสองคน เพื่อเป็นการยืนยันว่า สามีและภริยามีความตั้งใจที่จะหย่าขาดจากกันจริง ไม่ได้ทำไปเนื่องจากอารมณ์ชั่ววูบ หรือประชดกัน โดยการทำหนังสือหย่าจะทำที่ใดก็ได้ และจะทำในรูปแบบใดก็ได้ เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยไม่ได้กำหนดแบบไว้ และเพื่อให้การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสมีผลสมบูรณ์ สามีหรือภริยาจะต้องนำหนังสือหย่าดังกล่าวไปจดทะเบียนการหย่า ณ ที่ว่าการอำเภอ หรือสำนักงานเขต การหย่าจึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1515 ซึ่งสามีหรือภริยาอาจตั้งตัวแทนไปจดทะเบียนหย่าแทนตนก็ได้ เนื่องจากการจดทะเบียนหย่า กฎหมายของประเทศไทยไม่ได้บังคับว่า สามีและภริยาจะต้องไปแสดงความยินยอมหย่าขาดจากกัน โดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนด้วยตนเอง เหมือนกับการจดทะเบียนสมรส เนื่องจากสภาพการจดทะเบียนไม่ได้เกี่ยวข้องกับดุลพินิจหรือความชำนาญเฉพาะตัว (discretion or skill) การนำสัญญาหย่าไปจดทะเบียน เป็นการกระทำเพื่อลบทะเบียนสมรสเท่านั้น¹⁵

ถึงแม้กฎหมายของประเทศไทยจะไม่ได้บัญญัติว่า การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ แต่ตามหลักทั่วไปบุคคลย่อมทำสัญญาตกลงให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเมื่อหย่าขาดจากกันได้ เนื่องจากการทำสัญญาดังกล่าว ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน อันเป็นการต้องห้ามตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 ซึ่งศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาในเรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

¹³ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 371). เล่มเดิม.

¹⁴ จาก กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยครอบครัว LW 304 (น. 141), โดย สมชาย กษิติประดิษฐ์, 2550,

¹⁵ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 378). เล่มเดิม.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4685/2540 “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 มิได้บังคับว่าจะเรียกค่าเลี้ยงชีพได้แต่เฉพาะมีคดีฟ้องหย่าเท่านั้น ดังนั้น เมื่อโจทก์จำเลยทำสัญญาประนีประนอมยอมความกันในคดีหย่าว่าจำเลยยอมจดทะเบียนหย่าให้โจทก์และยอมชำระค่าเลี้ยงชีพแก่โจทก์อัตราร้อยละ 35 ของเงินเดือนทุกเดือนตลอดไป ข้อตกลงดังกล่าวเป็นการปิดขยหน้าทีอุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปหลังการสมรสสิ้นสุดลง อันเป็นการช่วยเหลือจนเจือกันไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมใช้บังคับได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1288/2523 “การที่โจทก์จำเลยสมรสกันเองแล้วนั้น ต่างฝ่ายต่างไม่มีหน้าที่ที่จะอุปการะเลี้ยงดูกันอีกต่อไป จะมีได้ก็แต่ค่าเลี้ยงชีพซึ่งกฎหมายยอมให้เรียกร้องได้ก็แต่เฉพาะในกรณีที่มีคดีฟ้องหย่าต่อศาล ซึ่งศาลจะต้องวินิจฉัยถึงเหตุแห่งการหย่าว่าเป็นความผิดของฝ่ายใด ตามมาตรา 1526 หากไม่มีการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพไว้ในคดีฟ้องหย่า สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ส่วนในกรณีที่ไม่มีคดีฟ้องหย่าโดยคู่สมรสตกลงหย่ากันเองนั้น คู่กรณีก็ชอบที่จะทำความตกลงในเรื่องค่าเลี้ยงชีพกันได้ ฉะนั้น เมื่อสัญญาหย่าระหว่างโจทก์จำเลยมิได้มีการตกลงเรื่องค่าเลี้ยงชีพกันไว้ โจทก์จะมาเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากจำเลยหลังการหย่าไม่ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1356/2522 “โจทก์จำเลยตกลงทำสัญญายอมหย่าขาดจากการเป็นสามีภรรยาและจำเลยยอมจ่ายค่าเลี้ยงดูให้โจทก์ 50,000 บาท ปราบกฎในบันทึกประจำวันของสถานีตำรวจภูธรอำเภอชุมแพ บันทึกดังกล่าวมีลักษณะเป็นทั้งสัญญาหย่าและสัญญาประนีประนอมยอมความที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์เมื่อหย่ากันแล้ว และคู่กรณีอาจตกลงกันให้ชำระค่าเลี้ยงชีพครั้งเดียว เป็นจำนวนเงินตามที่ตกลงกันได้ จำเลยจึงมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพ 50,000 บาทให้โจทก์ตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่ได้ทำไว้แล้ว สัญญาที่จำเลยยอมจ่ายเงินให้โจทก์ 50,000 บาทนี้เป็นสัญญาประนีประนอมยอมความเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพของโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ซึ่งหมายถึงเงินเลี้ยงชีพหลังจากที่ได้หย่าขาดจากการเป็นสามีภรรยาแล้ว จึงไม่ใช่สัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างเป็นสามีภรรยาตามมาตรา 1469 จำเลยไม่มีสิทธิอ้างมาตรานั้นมาเป็นเหตุบอกล้างสัญญานี้”

ดังนั้น คู่สมรสจึงอาจตกลงกันให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งไว้ในสัญญาหย่าก็ได้

2) การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล

การที่ศาลจะมีคำพิพากษาให้สามีและภริยาหย่าขาดจากกันได้ สามีหรือภริยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องฟ้องขอหย่า โดยอาศัยเหตุใดเหตุหนึ่งตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 บัญญัติไว้เท่านั้น สามีหรือภริยาจะยกเหตุอื่นนอกเหนือจากเหตุฟ้องหย่าตาม

มาตรา 1516 มาเป็นเหตุฟ้องหย่าไม่ได้ ซึ่งเหตุฟ้องหย่าในบทบัญญัติดังกล่าวมีทั้งลักษณะการหย่าที่เป็น การลงโทษคู่สมรสที่กระทำผิดต่อหน้าที่สามีภรรยา (the fault theory) และลักษณะการหย่าที่เป็น มาตรการแก้ไขชีวิตสมรสที่แตกสลายไปแล้ว (the irretrievably broken down of marriage หรือ the no-fault theory)

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า

“ในคดีหย่า ถ้าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่ฝ่ายเดียว และการหย่านั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงาน ตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส อีกฝ่ายหนึ่งนั้นจะขอให้ฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบค่าเลี้ยงชีพให้ได้ ...”

จากบทบัญญัติดังกล่าวจึงเห็นได้ว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากการหย่าโดย คำพิพากษาของศาล ได้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ชัดเจน ซึ่งคู่สมรสฝ่ายใดฝ่าย หนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 เหตุแห่งการหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 จะต้องเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้มีความผิด จึงจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

บุคคลย่อมสมรสกันโดยมีความมุ่งหมายว่าจะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันตลอดไป แต่เมื่อการ สมรสต้องสิ้นสุดลง เนื่องจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรืออีกฝ่ายหนึ่ง ก็คือการสมรส สิ้นสุดลง เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิดการหย่าขึ้นนั้น กฎหมายของประเทศไทย จึงกำหนดให้คู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิดจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เนื่องจากต้องการ ลงโทษคู่สมรสฝ่ายนั้นที่เป็นต้นเหตุที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง หรือลงโทษผู้ก่อให้เกิดเหตุหย่า นั้นเอง ซึ่งเป็นไปตามหลักการการลงโทษคู่สมรสซึ่งเป็นฝ่ายผิด และหากเหตุฟ้องหย่าตาม บทบัญญัติดังกล่าวเป็นความผิดของฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพ หรือเหตุฟ้องหย่าไม่ได้เกิดจากความผิด ของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หรือเหตุฟ้องหย่าเกิดจากความผิดของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย คู่สมรส ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็จะไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1402/2496 “ศาลพิพากษาให้หย่าเพราะสามีเป็นฝ่ายผิด ศาลพิพากษาให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูแก่ภรรยาได้ เพราะสามีต้องรับผิดชอบให้ค่าเลี้ยงดูตามประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506 (มาตรา 1526 บรรพ 5 ปัจจุบัน)”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 968/2502 “ตามมาตรา 1506 (มาตรา 1526 บรรพ 5 ปัจจุบัน) ศาลจะต้องพิจารณาว่า สามีเป็นผู้ผิดฝ่ายเดียว หากตรงข้ามภรรยาเป็นฝ่ายผิดแล้ว ศาลจะให้สามี จ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่ภรรยาไม่ได้”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4815/2539 “โจทก์ออกจากบ้านที่อยู่กินกับจำเลยเพราะต้องการพาบิดาโจทก์ซึ่งเป็นโรคหัวใจไปให้พ้นจากบิดาจำเลยซึ่งชอบดื่มสุราแล้วส่งเสียงดัง และโจทก์และจำเลยตกลงจะไปจดทะเบียนหย่าขาดจากกัน แต่หย่าไม่ได้เพราะโจทก์ไม่มีเงินชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรแก่จำเลย แสดงว่าโจทก์และจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมา และเป็นเวลานานถึงวันฟ้องเกินสามปีแล้ว โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4/2) จำเลยซึ่งเป็นภริยาจะเรียกค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 จากโจทก์ได้จะต้องปรากฏว่าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของโจทก์แต่ฝ่ายเดียวเมื่อเหตุแห่งการหย่าเป็นเพราะโจทก์และจำเลยสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปีจำเลยจึงเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์ไม่ได้”

เหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ซึ่งเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยมีผลทำให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพนั้น จึงมีทั้งหมด 7 กรณี คือ

กรณีที่ 1 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (1) คือ กรณีที่สามีหรือภริยาอุปการะเลี้ยงดู โดยไปรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีพของผู้อื่นเป็นประจำซึ่งมีลักษณะต่อเนื่องถาวรเหมือนเลี้ยงดูคู่สมรสของตนเอง เช่น ซื้อบ้านหรือเช่าบ้านให้ผู้อื่นอยู่อาศัย เป็นต้น หรือกรณีที่สามีหรือภริยาไปยกย่องผู้อื่นฉันท์ภริยาหรือสามี เช่น คู่สมรสแสดงออกโดยชัดแจ้ง โดยพาไปเที่ยวกับเพื่อน ๆ ที่ทำงานและแนะนำผู้บังคับบัญชาว่าชายหรือหญิงเป็นสามีหรือภริยาของตน หรือพาไปไหว้บิดามารดาของตนเองเมื่อถึงวันสำคัญในรอบปี เป็นต้น หรือกรณีที่สามีหรือภริยาเป็นชู้หรือมีชู้ โดยสมัครใจไปร่วมประเวณีกับผู้อื่นที่ไม่ใช่คู่สมรสของตน แม้กระทำเพียงครั้งเดียวก็ตาม หรือกรณีที่สามีหรือภริยาไปร่วมประเวณีกับผู้อื่นเป็นอาจิมเป็นประจำสม่ำเสมอ หรือบ่อยครั้งซึ่งมิใช่ชั่วคราว

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2561-2562/2536 “เหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของโจทก์ฝ่ายเดียวที่อุปการะเลี้ยงดูและยกย่องหญิงอื่นฉันท์ภริยา จำเลยไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร โจทก์เคยให้จำเลยเป็นค่าใช้จ่ายเดือนละ 4,000 บาท ฉะนั้น การที่โจทก์จำเลยหย่ากันย่อมทำให้จำเลยยากจนลง จำเลยจึงมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526

กรณีที่ 2 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (2) คือ กรณีที่สามีหรือภริยาประพฤติชั่ว ไม่ว่าจะความประพฤติชั่วนั้นจะเป็นความผิดอาญาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอายขายหน้าอย่างร้ายแรง เช่น สามีเป็นชู้กับภริยาผู้อื่น หรือปลุกปล้ำและทำร้ายหญิงลูกจ้าง โดยส่อเจตนาว่าจะใช้กำลังบังคับข่มขืนใจให้ยินยอมร่วมประเวณีในบ้าน

(คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1845/2529) หรือได้รับความถูกต้องเกลียดชังเพราะเหตุที่คงเป็นสามีหรือภริยาของฝ่ายที่ประพฤดิชั่วอยู่ต่อไป เช่น สามีมีอาชีพซื้อเตี๊ยกหญิงเพื่อนำไปขายเป็นโสเภณี หรือได้รับความเสียหายหรือเดือดร้อนเกินควร ในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยามาคำนึงประกอบ เช่น สามีติดยาเสพติด หรือภริยาชอบเล่นการพนัน

กรณีที่ 3 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (3) คือ กรณีที่สามีหรือภริยาทำร้าย หรือทรมาณร่างกายหรือจิตใจ หรือหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามอีกฝ่ายหนึ่งหรือบุพการีของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งต้องถึงขนาดร้ายแรง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2985/2525 “โจทก์พยานุตรออกจากบ้านจำเลยไปอยู่กับบิดามารดา การที่บิดามารดาจำเลยไปแจ้งความต่อตำรวจกล่าวหาว่าโจทก์ลักทรัพย์ มิใช่เหตุที่โจทก์จะยกขึ้นอ้าง เพื่อฟ้องขอหย่าได้ แต่การกระทำของจำเลยที่พาดำรวจไปจับกุมโจทก์ตามข้อกล่าวหาของบิดามารดาจำเลย ถือได้ว่าเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นต่อเกียรติยศและชื่อเสียงของโจทก์ อันเป็นการหมิ่นประมาทหรือเหยียดหยามโจทก์อย่างร้ายแรง เป็นเหตุให้โจทก์ฟ้องหย่าจำเลยได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1516 (3) การหย่าทำให้โจทก์ยากจนลง เพราะไม่มีรายได้จากการงานตามที่เคยทำอยู่ในระหว่างสมรส เมื่อเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของจำเลย จำเลยจึงต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์”

กรณีที่ 4 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (4) คือกรณีที่สามีหรือภริยาจงใจละทิ้งร้างอีกฝ่ายหนึ่งไปเกินหนึ่งปี โดยมีเจตนาที่จะแยกตัวเองไปอยู่ต่างหากจากคู่สมรสของตนเอง ซึ่งระยะเวลาของการทิ้งร้างต้องกระทำต่อเนื่องกันไปเกินหนึ่งปีโดยไม่ขาดตอน

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3232/2533 “การที่โจทก์ป่วยเป็นอัมพาตได้ประมาณ 3 เดือนแล้วจำเลยได้ออกจากบ้านไปโดยมิได้กลับมาอีกเป็นเวลาประมาณ 7 ปี ทั้งมิได้ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูโจทก์ตามสมควรแต่อย่างใดนั้น เป็นการจงใจละทิ้งร้างโจทก์ไปเกินหนึ่งปี โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าจำเลยได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(4)

โจทก์ป่วยไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล จำเลยรับราชการไม่มีเวลาดูแล รักษาพยาบาลโจทก์ได้ โจทก์จึงนำน้องชายมาอยู่ในบ้านด้วยเพื่อให้เป็นผู้ช่วยเหลือดูแล ถือได้ว่าโจทก์มีเหตุผลอันจำเป็นและสมควรเป็นอย่างยิ่ง การที่น้องชายโจทก์ทะเลาะกับจำเลยและทำร้ายจำเลยนั้นเมื่อไม่ปรากฏว่าเป็นเรื่องร้ายแรง ทั้งจำเลยเองก็มีอำนาจที่จะบอกให้น้องชายโจทก์ออกไปจากบ้านได้ แต่จำเลยก็มิได้กระทำเช่นนั้น กลับออกไปจากบ้านเสียเอง ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าโจทก์ป่วยเป็นอัมพาตช่วยเหลือตนเองมิได้และกำลังต้องการความช่วยเหลือจากจำเลยอยู่ เช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าจำเลยถือโอกาสละทิ้งร้างโจทก์โดยมิได้ตั้งใจจะอยู่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูโจทก์ตามความสามารถและฐานะของตน จึงถือได้ว่าเหตุแห่งการหย่าดังกล่าวเป็นเพราะความผิดของจำเลยเองแต่เพียงฝ่ายเดียว

และเนื่องจากโจทก์มีอาชีพค้าขายของชำแต่หลังจากป่วยเป็นอัมพาตแล้ว โจทก์มิได้ทำมาค้าขายอีก ทำให้ขาดรายได้ต้องอาศัยญาติพี่น้องออกค่ารักษาพยาบาลและค่าเลี้ยงดูประมาณเดือนละ 1,000 บาท โจทก์จึงมีฐานะยากจนลงเช่นนี้ จำเลยจึงต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์หลังจากหย่าขาดจากกัน จำเลยเป็นข้าราชการมีรายได้เดือนละ 3,425 บาท ที่ศาลล่างพิพากษาให้จำเลยจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์เป็นรายเดือน เดือนละ 700 บาท จึงเหมาะสมดีแล้ว”

กรณีที่ 5 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (4) (4/1) คือกรณีที่สามีหรือภริยาต้องคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก และได้ถูกจำคุกเกินหนึ่งปีในความผิดที่อีกฝ่ายหนึ่งมิได้มีส่วนก่อให้เกิดการกระทำความผิดหรือยินยอมหรือรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดนั้นด้วย และการเป็นสามีภริยากันต่อไปจะเป็นเหตุให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหายหรือเดือนร้อนเกินควร เช่น สามีไปปล้นทรัพย์ ถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก 10 ปี ทำให้ภริยาซึ่งรับราชการครูเสียชื่อเสียง เป็นต้น

กรณีที่ 6 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (6) คือกรณีที่สามีหรือภริยาไม่ให้ความช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายหนึ่งตามสมควรหรือทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อการที่เป็นสามีหรือภริยากันอย่างร้ายแรง ทั้งนี้ ถ้าการกระทำนั้นถึงขนาดที่อีกฝ่ายหนึ่งเดือนร้อนเกินควรในเมื่อเอาสภาพ ฐานะและความเป็นอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยามาคำนึงประกอบ เช่น ระหว่างสามีอุปสมบท ภริยาพยายามถ่ายโอนทรัพย์สินหลายรายการไปจากสามี และอยู่กินฉันท์สามีภริยากับชายอื่น โดยเปิดเผยโดยมิได้ดูแลเอาใจใส่สามีเท่าที่ควร ในขณะที่สามีอุปสมบท (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3494/2547)

กรณีที่ 7 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (8) คือกรณีที่สามีหรือภริยาผิดทณฑ์บนที่ทำให้ไว้เป็นหนังสือในเรื่องความประพฤติ ซึ่งหนังสือทณฑ์บนดังกล่าวจะต้องมีลายมือชื่อของกลุ่มสมรสที่ให้สัญญาทณฑ์บนไว้ เช่น สามีให้สัญญาว่าจะเป็นสามีที่ดีของโจทก์ต่อไป จะไม่ด่าว่าบุพการีของโจทก์ และจะไม่ทำร้ายโจทก์อีกต่อไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 739/2528)

ส่วนเหตุฟ้องหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) ซึ่งความวิกลจริตดังกล่าว เกิดขึ้นหลังจากการสมรส โดยความวิกลจริตมีมาตลอดเกินสามปี และมีลักษณะที่จะหายยาก ส่งผลให้คู่สมรสไม่อาจทนอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยากับคู่สมรสที่วิกลจริตได้ และในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามมาตรา 1516 (9) ซึ่งมีลักษณะเรื้อรังยากที่จะรักษาให้หายได้ เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น นั้น แม้เหตุแห่งการหย่าในกรณีดังกล่าวจะไม่ได้เกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ตามหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 บัญญัติว่า เหตุฟ้องหย่าต้องเกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวก็ตาม

แต่ตามหลักการทางศีลธรรม กฎหมายของประเทศไทยมองว่า เมื่อมีการหย่าขาดจากกันแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือฝ่ายซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง อยู่ในสภาพเจ็บป่วย โอกาสที่จะไป ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างปกติ ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก หรืออาจจะไม่สามารถ ประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองก็เป็นได้ ทำให้ไม่มีรายได้เพียงพอแก่การเลี้ยงชีพ ดังนั้น เพื่อเป็นการ ให้ความช่วยเหลือแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือฝ่ายซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ซึ่งได้รับความ ยากลำบากในการประกอบอาชีพ หรือการดำรงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง จึงได้มีการบัญญัติ หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) หรือ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามมาตรา 1516 (9) ไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและ พานิชย์ มาตรา 1527 ไว้โดยเฉพาะ โดยคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่าย ซึ่งวิกลจริตหรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงด้วย ซึ่งถือเป็นสิทธิที่ เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมายที่มีการบัญญัติไว้โดยเฉพาะ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1527 บัญญัติว่า

“ถ้าหย่าขาดจากกัน เพราะเหตุวิกลจริตตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเหตุเป็น โรคติดต่อร้ายแรง ตามมาตรา 1516(9) คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องออกค่าเลี้ยงชีพให้แก่ฝ่ายที่วิกลจริต หรือฝ่ายที่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง โดยคำนวณค่าเลี้ยงชีพอนุโลมตามมาตรา 1526”

สำหรับเหตุฟ้องหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1516 ในกรณี ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1516 (4) (4/2) คือ กรณีที่ สามีและภริยาสมัครใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอด มาเกินสามปี หรือแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลเป็นเวลาเกินสามปี ซึ่งการแยกกันอยู่ตามคำสั่งของ ศาลจะต้องมีเหตุตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1462 กำหนดไว้ กล่าวคือ การอยู่ร่วมกันจะเป็นอันตรายแก่กายหรือจิตใจหรือทำลายความผาสุกอย่างมากของสามีหรือภริยา

กรณีที่ 2 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1516 (5) คือ กรณีที่สามี หรือภริยาถูกศาลสั่งให้เป็นคนสาบสูญ หรือไปจากภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นเวลาเกินสามปี โดยไม่มีใครทราบว่าเป็นตายร้ายดีอย่างไร

กรณีที่ 3 กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพานิชย์ มาตรา 1516 (10) คือ กรณีที่สามี หรือภริยามีสภาพร่างกาย ทำให้สามีหรือภริยานั้นไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล เช่น ป่วย และ ร่างกายส่วนครึ่งล่างเป็นอัมพาต เป็นต้น

เหตุฟ้องหย่าทั้ง 3 กรณีดังกล่าว เป็นเหตุที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก ที่ส่งผลให้สามี ภริยาไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาโดยปกติสุขกับอีกฝ่ายหนึ่งต่อไปได้ ซึ่งเป็นลักษณะการหย่าที่

เป็นมาตรการแก้ไขชีวิตสมรสที่แตกสลายไปแล้ว (the irretrievably broken down of marriage หรือ the no-fault theory) กฎหมายของประเทศไทย เห็นว่า ไม่มีประโยชน์ใดที่จะให้สามีภริยาทนรับสภาพปัญหาและอยู่ร่วมกันต่อไป จึงบัญญัติให้เป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยกเป็นเหตุฟ้องหย่าได้ และเนื่องจากเหตุฟ้องหย่า ทั้ง 3 กรณีดังกล่าว ไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และไม่มิตบบัญญัติใดกำหนดไว้โดยเฉพาะให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ดังนั้น เมื่อมีการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ตามเหตุฟ้องหย่าในกรณีใดกรณีหนึ่งดังกล่าว คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจึงไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5627/2530 “ในคดีหย่า แม้โจทก์จำเลยตกลงหย่ากันระหว่างพิจารณา แต่การที่จำเลยจะมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์หรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาว่ามีเหตุแห่งการหย่าหรือไม่ และเหตุแห่งการหย่าอันเป็นความผิดของโจทก์หรือไม่ เมื่อโจทก์จำเลยสมภารใจแยกกันอยู่ จึงถือไม่ได้ว่า โจทก์จงใจละทิ้งร้างจำเลยอันจะทำให้จำเลยมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4815/2539 “โจทก์ออกจากบ้านที่อยู่กินกับจำเลย เพราะต้องการพาบิดาโจทก์ซึ่งเป็นโรคหัวใจไปให้พ้นจากบิดา จำเลยซึ่งชอบดื่มสุราแล้วส่งเสียงดัง และ โจทก์และจำเลยตกลงจะไปจดทะเบียนหย่าขาดจากกัน แต่หย่าไม่ได้ เพราะ โจทก์ไม่มีเงินชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรจำเลย แสดงว่าโจทก์และจำเลยสมภารใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมา และเป็นเวลานานถึงวันฟ้องเกินสามปีแล้ว โจทก์จึงมีสิทธิฟ้องหย่าได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516 (4/2)

จำเลยซึ่งเป็นภริยาจะเรียกค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 จากโจทก์ได้จะต้องปรากฏว่าเหตุแห่งการหย่าเป็นความผิดของโจทก์แต่ฝ่ายเดียว เมื่อเหตุแห่งการหย่าเป็นเพราะโจทก์และจำเลยสมภารใจแยกกันอยู่เพราะเหตุที่ไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้โดยปกติสุขตลอดมาเกินสามปี จำเลยจึงเรียกค่าเลี้ยงชีพจากโจทก์ไม่ได้”

ประการที่ 2 ผลของการสมรสที่สิ้นสุดลงทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

นอกจากเหตุฟ้องหย่าจะต้องเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแล้ว การสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากเหตุหย่าดังกล่าวจะต้องส่งผลให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่ได้มีความผิดต้องมีฐานะยากจนลง เพราะมีรายได้ไม่พอใช้จ่ายเมื่อเทียบกับฐานะความเป็นอยู่ในขณะที่เป็นสามีภริยากัน เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทยมุ่งหมายให้ความช่วยเหลือแก่คู่สมรสที่ได้รับความสะดวกอันจากการประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงชีพตนเองภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1510/2522 “สามีแพ้กิติ์ภริยาฟ้องหย่าโดยเหตุที่สามีต้องรับผิดชอบฝ่ายเดียว ภริยาไม่ได้ทำงาน ไม่มีรายได้สำหรับเลี้ยงชีพ สามีต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูตามฐานะของ

ภริยา และตามความสามารถของสามีจนกว่าภริยาจะได้สมรสใหม่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506, 1508 (มาตรา 1526, 1528 บรรพ 5 ปัจจุบัน)”

อย่างไรก็ตาม แม้ฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจะมีความสามารถในการหารายได้เลี้ยงดูตนเอง แต่หากผลของการสมรสสิ้นสุดลงดังกล่าวทำให้ฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส ก็สามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพได้ เช่น ภริยาอาศัยอยู่ที่ร้านซึ่งเป็นสินส่วนตัวของสามี เพื่อหารายได้ในระหว่างสมรส แต่เมื่อหย่ากันแล้วก็ไม่อาจใช้ร้านนั้นประกอบอาชีพอีกต่อไปได้ เป็นต้น¹⁶ แต่หากการสมรสสิ้นสุดลงดังกล่าวไม่ได้ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งต้องยากจนลง หรือมีฐานะทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีฐานะต่ำลง คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 539/2511 “แม้ศาลพิพากษาให้หย่ากัน เมื่อจำเลยมีรายได้พอจากทรัพย์สิน และการงานที่เคยทำระหว่างสมรส ศาลก็ไม่พิพากษาให้สามีจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้ เพราะ โจทก์ไม่จำเป็นต้องจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้จำเลย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506 (มาตรา 1526 บรรพ 5 ปัจจุบัน)”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4793/2533 “ระหว่างอยู่กินกับจำเลยที่ 1 โจทก์ประกอบอาชีพค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และสำหรับเรื่องเงินระหว่างโจทก์ กับจำเลยที่ 1 ไม่เคยเกี่ยวข้องกัน ทั้งโจทก์ยังช่วยออกค่าใช้จ่ายภายในบ้านอีกด้วย ฟังไม่ได้ว่า การหย่าทำให้โจทก์ยากจนลงในอันที่จะมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526”

รายได้ที่จะนำมาพิจารณาว่า มีเพียงพอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรสหรือไม่ นั้น ต้องเป็นรายได้จากสิ่งที่ทำมาหาได้ หรือได้จากการประกอบอาชีพของตนเอง การที่คู่สมรสได้รับเงินจากบิดามารดาหรือญาติเป็นครั้งคราว จึงไม่ถือว่าเป็นรายได้ ดังนั้น เมื่อคู่สมรสฝ่ายนั้นไม่มีรายได้ แม้จะได้รับเงินจากบิดามารดาหรือญาติเป็นครั้งคราวก็ตาม คู่สมรสก็มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5627/2530)

3) การสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะ

การสมรสตามกฎหมายของประเทศไทย จะต้องทำตามเงื่อนไข ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ หากไม่ทำตามเงื่อนไขที่สำคัญ จะส่งผลให้การสมรสนั้นเป็นโมฆะ (void marriage) เนื่องจากหากปล่อยให้มีการสมรสกันต่อไปจะเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายจึงปล่อยให้ผลเป็นการสมรสไม่ได้ ต้องทำลาย

¹⁶ จาก *การหย่า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 182), โดย พิชญ์พันธ์ เศรษฐบุตร, 2549, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ลงเสียแต่ต้น¹⁷ ซึ่งการสมรสที่เป็นโมฆะ มีผลเท่ากับว่า ในทางกฎหมายไม่มีการสมรสเกิดขึ้น และไม่มีผลใด ๆ ตามกฎหมาย โดยถือว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภริยา และความสัมพันธ์ในทางทรัพย์สินเสียเปล่ามาตั้งแต่ต้น

เหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ ซึ่งกฎหมายถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรงมีอยู่ 4 กรณี คือ

(1) การสมรสที่ชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ เนื่องจากบุคคลวิกลจริต เป็นผู้มีสติวิปลาส ไม่มีความรู้สำนึก ไม่มีสติสัมปชัญญะ จึงไม่อาจเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในการครองเรือน หรือดูแลช่วยเหลือ อุปการะเลี้ยงดูอีกฝ่ายได้ อีกทั้งไม่มีความสามารถในการเลี้ยงดูบุตรได้เป็นแน่แท้ และบุตรที่เกิดอาจเป็นบุคคลไม่ปกติ สุขภาพไม่แข็งแรง และอาจมีความเสี่ยงที่จะเกิดมาเป็น โรคสติวิปลาสหรือมีจิตบกพร่องด้วยกฎหมายของประเทศไทย จึงไม่ประสงค์ให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ

(2) การสมรสที่หญิงและชายเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา เนื่องจากการสมรสของบุคคลดังกล่าวขัดต่อข้อห้ามทางสังคม หรือทางศีลธรรม และผลในทางการแพทย์ ปรากฏว่า หากยอมให้บุคคลดังกล่าวสมรสกัน ย่อมอาจทำให้บุตรที่เกิดเป็นโรคปัญญาอ่อนหรือสุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง ได้ กฎหมายของประเทศไทย จึงไม่ประสงค์ให้มีการสมรสระหว่างกันกับบุคคลดังกล่าว

(3) การสมรสซ้อน กฎหมายของประเทศไทย ยินยอมให้มีการสมรสระหว่างชายและหญิง ในห้วงเวลาเดียวกัน เพียงครั้งเดียวเท่านั้น หากชายหรือหญิงประสงค์จะไปทำการสมรสกับบุคคลอื่น ชายหรือหญิงนั้นจะต้องทำการหย่าขาดกับคู่สมรสเดิมเสียก่อน หากชายหรือหญิงไปทำการจดทะเบียนสมรสกับบุคคลอื่น โดยที่ยังไม่ได้จดทะเบียนหย่ากับคู่สมรสเดิม ถือเป็นการสมรสซ้อนที่ขัดต่อหลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งกฎหมายของประเทศไทย มองว่าการสมรสซ้อนเป็นการแย่งคู่สมรสกัน ก่อให้เกิดความแตกร้างในครอบครัวเดิม กฎหมายของประเทศไทย จึงบัญญัติให้การสมรสซ้อนดังกล่าว เป็นโมฆะ

(4) การสมรสที่ชายหญิงไม่ยินยอมเป็นสามีภริยากัน แต่ยินยอมจดทะเบียนสมรสกัน เพื่อให้ได้รับประโยชน์ลำดับรองของการสมรส ไม่ว่าจะเป็นสิทธิในการลดหย่อนภาษี หรือประโยชน์ทางการเงิน หรือประโยชน์อื่นใด โดยที่ไม่มีเจตนาที่จะอยู่กินฉันท์สามีภริยา จึงเป็นการสมรสที่ขัดต่อหลักการสมรสที่จะต้องเป็นการกระทำโดยสมัครใจของทั้งชายและหญิง กฎหมายของประเทศไทยจึงบัญญัติให้การสมรสที่ชายหญิง ไม่ยินยอมเป็นสามีภริยากัน เป็น โมฆะ

¹⁷ ย่อหลักกฎหมายครอบครัว (น. 65). เล่มเดิม.

การที่จะกล่าวอ้างว่า การสมรสใดเป็นโมฆะหรือไม่นั้น คู่สมรส บิดามารดา หรือ ผู้สืบสันดาน จะต้องนำคดีมาฟ้องต่อศาล เพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ โดยจะกล่าวอ้างหรือร้องขอให้ศาลพิพากษาให้ว่าการสมรสเป็นโมฆะเมื่อใดก็ได้ แม้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เสียชีวิตแล้วก็ตาม トラบใดที่ยังไม่มีการนำคดีมาฟ้องต่อศาล การสมรสนั้นย่อมสมบูรณ์อยู่เสมอ เนื่องจากคำพิพากษาของศาลเท่านั้นที่จะแสดงว่า การสมรสเป็นโมฆะ เว้นแต่จะเป็นการสมรสซ้อน ซึ่งสามีหรือภริยาสามารถกล่าวอ้างความเป็นโมฆะกันเองได้โดยตลอด

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499 วรรคสาม “การสมรสที่เป็นโมฆะ เพราะฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 หรือมาตรา 1458 หรือฝ่าฝืนมาตรา 1452 ถ้าคู่สมรสฝ่ายใดได้สมรสโดยสุจริตฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้ และถ้าการสมรสที่เป็นโมฆะนั้นทำให้ฝ่ายที่ได้สมรสโดยสุจริต ต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการทำงานที่เคยทำอยู่ก่อน มีคำพิพากษาถึงที่สุด หรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะแล้วแต่กรณี ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย สิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพในกรณีนี้ให้นับมาตรา 1526 วรรคหนึ่ง และมาตรา 1528 มาใช้บังคับโดยอนุโลม”

การสมรสที่เป็นโมฆะ ทั้ง 4 กรณี อาจเกิดขึ้นได้ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ทราบเหตุที่ทำให้การสมรสตกเป็นโมฆะ กล่าวคือ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าการสมรสของตนเองเป็นการสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขของกฎหมาย บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499 วรรคสาม จึงได้คุ้มครองสิทธิของคู่สมรสฝ่ายซึ่งทำการสมรสโดยสุจริต ซึ่งเรียกว่า “คู่สมรสซึ่งสุจริต (Putative Spouse)”¹⁸ โดยแม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลง ซึ่งในทางกฎหมายถือเสมือนว่าไม่มีการสมรสเกิดขึ้นก็ตาม แต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งทำการสมรสโดยสุจริต ยังไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรส โดยสมรสฝ่ายที่ทำการสมรสโดยสุจริต มีสิทธิได้รับค่าทดแทน รวมทั้งยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย ซึ่งในกรณีของสิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพนั้น การสมรสที่เป็นโมฆะดังกล่าวจะต้องเป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งกระทำการ โดยสุจริตต้องยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการทำงานที่เคยทำอยู่ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดในกรณีการสมรสที่ชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือในกรณีการสมรสที่หญิงและชายเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือในกรณีการสมรสที่ชายหญิงไม่ยินยอมเป็นสามีภริยากัน หรือก่อนที่จะได้รู้ว่าการสมรสของตนเป็นโมฆะในกรณีการสมรสซ้อน

¹⁸ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 331). เล่มเดิม.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3134/2530 “ขณะที่โจทก์จดทะเบียนสมรสกับจำเลยนั้น โจทก์ไม่ทราบว่า จำเลยได้จดทะเบียนสมรสกับหญิงอื่นอยู่แล้ว โจทก์จึงเป็นผู้สมรสโดยสุจริต เมื่อโจทก์ฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่า การสมรสระหว่างโจทก์กับจำเลยเป็นโมฆะ โจทก์จึงมีสิทธิเรียกค่าทดแทนและค่าเลี้ยงชีพจากจำเลยได้ ที่ศาลชั้นต้นกำหนดค่าทดแทนเป็นเงิน 40,000 บาท และค่าเลี้ยงชีพเดือนละ 1,000 บาท เป็นการสมควรและเหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งรูปคดีแล้ว”

การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขที่สำคัญมาก การสมรสนั้นเป็นโมฆะ (void marriage) แต่หากเป็นการสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขที่สำคัญรองลงมา การสมรสนั้นเป็นเพียงโมฆียะ (voidable marriage) ซึ่งการสมรสที่เป็น โมฆียะอาจนำความเสียหายมาสู่คู่สมรสเป็นการเฉพาะตัว คู่สมรสดังกล่าว อาจเต็มใจรับสภาพการสมรส เมื่อสมรสกันแล้วกฎหมายของประเทศไทยจึงเพียงวางมาตรการ จำกัดไว้ชั่วคราว โดยให้การสมรสยังคงมีผลสมบูรณ์อยู่ เพื่อให้โอกาสคู่สมรสหรือผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่ต้องการให้มีการสมรสต่อไปมีโอกาסקแก้ไข คือ นำคดีมาฟ้องต่อศาล เพื่อขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนการสมรสที่เป็น โมฆียะ¹⁹ การสมรสที่เป็น โมฆียะจึงสิ้นสุดลงในวันที่ คำพิพากษาถึงที่สุด

การสมรสที่เป็น โมฆียะ ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนเงื่อนไขของกฎหมายมีทั้งหมด 5 กรณี คือ

(1) การสมรสที่ชายและหญิงมีอายุไม่ครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ เนื่องจากกฎหมายของประเทศไทย ถือว่า บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปีบริบูรณ์ยังไม่มี ความเจริญเติบโตทั้งร่างกายและจิตใจ รวมทั้งไม่มีความรับผิดชอบเพียงพอที่จะทำการสมรสได้ หากยินยอมให้บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปีบริบูรณ์สมรสกัน อาจเกิดปัญหาต่อสังคมในภายหลังได้ และหากผู้มีส่วนได้เสีย ไม่ได้ฟ้องคดีต่อศาล ขอให้ศาลเพิกถอนการสมรสในกรณีดังกล่าว จนบุคคลดังกล่าวอายุครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว ก็จะต้องถือว่าการสมรสนี้สมบูรณ์มาตั้งแต่เวลาสมรส

(2) การสมรสโดยสำคัญผิดตัวคู่สมรส ไม่ว่าจะชายหรือหญิงย่อมมีความมุ่งหมายที่จะสมรสกับบุคคลที่ตนเองหมายปอง แต่เมื่อมีความเข้าใจผิดในตัวบุคคลทำให้ตนเองไม่ได้สมรสกับบุคคลที่ตนเองหมายปองไว้ เช่น ชายต้องการสมรสกับหญิงฝาแฝดคนที่ แต่กลับไปจดทะเบียนสมรสกับหญิงฝาแฝดคนน้อง ซึ่งตนไม่ได้หมายปอง เนื่องจากหญิงฝาแฝดคนที่ และหญิงฝาแฝดคนน้อง มีหน้าตาคล้ายกัน ชายซึ่งสำคัญผิดในตัวบุคคล โดยเข้าใจว่าตนสมรสกับหญิงฝาแฝดคนที่ จึงมีสิทธิฟ้องต่อศาลให้พิพากษาเพิกถอนการสมรสที่เป็น โมฆียะได้ ซึ่งกรณีดังกล่าวเป็นเรื่อง

¹⁹ ย่อหลักกฎหมายครอบครัว (น. 65). เล่มเดิม.

สำคัญผิดในตัวบุคคล ไม่ใช่สำคัญผิดในคุณสมบัติของกลุ่มสมรส เช่น ชายหรือหญิงสำคัญผิดว่าบุคคลที่ตนทำการสมรสด้วยมีฐานะร่ำรวย เป็นต้น

(3) การสมรสโดยถูกกลั่นแกล้งซึ่งถึงขนาดถ้ามิได้กลั่นแกล้งนั้นก็จะไม่ทำการสมรส การสมรสในกรณีดังกล่าวเป็นการสมรสโดยถูกหลอกลวงให้ทำการสมรสด้วย เช่น หญิงตั้งครรภ์กับชายอื่น แล้วมาหลอกให้ชายสมรสด้วย โดยอ้างว่าตั้งครรภ์กับชาย เป็นต้น

(4) การสมรสโดยถูกข่มขู่จนถึงขนาด ซึ่งถ้ามิได้มีการข่มขู่ขึ้นจะไม่ทำการสมรส การข่มขู่อาจเป็นการข่มขู่ให้กลัวว่า หากไม่ทำการสมรสด้วยจะเกิดความเสียหายแก่ชื่อเสียง ทรัพย์สินหรือร่างกายของผู้ถูกข่มขู่ ซึ่งเป็นภัยที่ใกล้จะถึง

(5) การสมรสของผู้เยาว์ที่ไม่ได้รับความยินยอมจากบิดามารดา หรือผู้ปกครอง

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1513 “ถ้าปรากฏว่าคู่สมรสที่ถูกฟ้องเพิกถอนการสมรสได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียกรรม คู่สมรสนั้นจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายซึ่งคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับต่อกาย ชื่อเสียง หรือทรัพย์สิน อันเนื่องจากการสมรสนั้นและให้นำมาตรา 1525 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ถ้าหากการเพิกถอนการสมรสตามวรรคหนึ่งทำให้อีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส คู่สมรสที่ถูกฟ้องนั้น จะต้องรับผิดชอบซึ่งพิพาทซึ่งบัญญัติไว้ในมาตรา 1526 ด้วย”

การสมรสที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขดังกล่าว นอกจากคู่สมรสฝ่ายหนึ่งมีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลเพื่อขอให้ศาลเพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆียะแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้รู้เห็นเป็นใจในเหตุแห่งโมฆียะ ยังมีสิทธิเรียกให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับตนได้ หากการเพิกถอนการสมรสที่เป็นโมฆียะดังกล่าวเป็นเหตุให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรส

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล และการสมรสถูกเพิกถอน เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆียะ การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจะต้องมีการตกลงใช้สิทธิในการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพไว้ในขณะหย่าขาดจากกัน หรือมีการยื่นคำขอเรียกค่าเลี้ยงชีพแต่แรกด้วย กล่าวคือ

การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส คู่สมรสสามารถตกลงจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันโดยสัญญาหย่าได้ และหากภายหลังคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ยอมจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง ตามที่ได้ตกลงกันในสัญญาหย่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสามารถดำเนินการฟ้องร้องบังคับคดีต่อศาลได้อย่างสัญจรธรรมดา แต่หากในสัญญาหย่าไม่ได้มีการตกลงกันในเรื่องค่าเลี้ยงชีพกันไว้ ภายหลังจะมีการฟ้องร้องบังคับคดีเพื่อ

เรียกให้อีกฝ่ายให้ค่าเลี้ยงชีพได้หรือไม่ นั่น ได้มีนักนิติศาสตร์ให้ความเห็นแตกต่างกันเป็น 2 แนวความเห็น²⁰ คือ

ความเห็นฝ่ายแรก เห็นว่า หากไม่มีการตกลงในเรื่องค่าเลี้ยงชีพในขณะที่มีการหย่าโดยความยินยอม แม้ภายหลังฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะยากจนลง ฝ่ายนั้นจะมาขอเรียกค่าเลี้ยงชีพ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ไม่ได้ เนื่องจากการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามมาตราดังกล่าว อาศัยเหตุที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้ต้องรับผิดชอบในการหย่า แต่การหย่าโดยความยินยอม อาจไม่ได้เกิดจากความผิดของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่เป็นความสมัครใจของกลุ่มสมรสเอง เมื่อสมัครใจที่จะหย่าขาดจากกัน แต่ละฝ่ายย่อมต้องรู้ว่า หลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้วต้องพึ่งตนเอง จึงไม่มีทางที่จะฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ได้

ความเห็นฝ่ายที่สอง เห็นว่า คำว่า คดีหย่าตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ควรหมายความรวมถึงการหย่าโดยความสมัครใจของกลุ่มสมรสซึ่งไม่ได้มีการฟ้องหย่าด้วย ควรดูเงื่อนไขที่สำคัญเรื่องกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความผิดฝ่ายเดียว และการหย่าทำให้อีกฝ่ายยากจนลงไม่มีรายได้เลี้ยงชีพตนเองมากกว่า เช่น สามีภรรยา ทะเลาะกันจนต้องขึ้นโรงพัก ยิ่งทำทารุณต่อภริยามากเท่าใด สามีต้องยอมหย่าง่ายเท่านั้น การหย่าก็คงตกลงกันง่าย และภริยา คงไม่อ้างว่าไม่ยอมหย่าที่โรงพัก แต่จะไปฟ้องหย่าที่ศาล ดังนี้ ย่อมไม่มีการตกลงเรื่องค่าเลี้ยงชีพ หากไม่อนุญาตให้ภริยามีสิทธิมาฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพโดยเหตุที่สามีผิดฝ่ายเดียวแล้ว จะดูไม่เป็นธรรมนัก

ประเด็นการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส ได้มีแนวคำพิพากษา โดยมีความเห็นเช่นเดียวกับความเห็นฝ่ายแรก คือ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1356/2522 “โจทก์จำเลยตกลงทำสัญญาหย่าขาดจากการเป็นสามีภรรยาและจำเลยยอมจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์ 50,000 บาท ปราบกฏในบันทึกประจำวันของสถานีตำรวจนครบาลอ้อมกุ่มแพ บันทึกดังกล่าวมีลักษณะเป็นทั้งสัญญาหย่าและสัญญาประนีประนอมยอมความที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้โจทก์เมื่อหย่ากันแล้ว และคู่กรณีอาจตกลงกันให้ชำระค่าเลี้ยงชีพครั้งเดียว เป็นจำนวนเงินตามที่ตกลงกันได้ จำเลยจึงมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพ 50,000 บาท ให้โจทก์ ตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่ได้ทำไว้ในวันนั้น สัญญาที่จำเลยยอมจ่ายเงินให้โจทก์ 50,000 บาท นี้เป็นสัญญาประนีประนอมยอมความเกี่ยวกับค่าเลี้ยงชีพของโจทก์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ซึ่งหมายถึงเงินเลี้ยงชีพหลังจากที่ได้หย่าขาดจากการเป็นสามีภรรยาแล้ว จึงไม่ใช่สัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างเป็นสามีภรรยาตามมาตรา 1469 จำเลยไม่มีสิทธิอ้างมาตรานี้มาเป็นเหตุบอกล้างสัญญานี้”

²⁰ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2549. (อ้างถึงใน *การหย่า* (วิธานพนธ์ปริญญาหมานบัณฑิต) (น. 187). เล่มเดิม.

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1228/2523 “เมื่อหนังสือหย่ามีข้อความเพียงว่าเรื่องทรัพย์สินก็ตกลงกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนเรื่องอื่นๆ ไม่มี อันมีความหมายอยู่ในตัวว่าปัญหาเรื่องสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพหลังการหย่าไม่มี จึงไม่มีเหตุที่โจทก์จะมาเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพจากศาลภายหลังการหย่าอีกได้ โจทก์ฟ้องแย้งค่าเลี้ยงชีพจากจำเลยในคดีที่จำเลยฟ้องแบ่งทรัพย์สินจากโจทก์กรณีไม่ต้องด้วยมาตรา 1526 สิทธิเรียกร้องของโจทก์เป็นอันสิ้นสุดไปพร้อมกับการหย่าแล้ว”

ดังนั้น การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส หากกลุ่มสมรสประสงค์ที่จะให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กัน ในสัญญาหย่า จะต้องมีการตกลงกันในเรื่องค่าเลี้ยงชีพกันไว้ด้วย มิเช่นนั้น ภายหลังจะไม่สามารถฟ้องร้องบังคับคดีเพื่อเรียกร้องให้อีกฝ่ายจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้

สำหรับการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคสอง ได้กำหนดให้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ถ้ามิได้ฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีหย่า ดังนั้น การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล กรณีเหตุฟ้องหย่าเกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว และการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล กรณีเหตุฟ้องหย่าเนื่องจากกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตหรือเป็นโรคจิตต่อร้ายแรง จึงต้องมีกรร้องขอใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพโดยระบุไว้ในคำฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีฟ้องหย่าด้วย และคดีที่ฟ้องหรือฟ้องแย้งนั้น จะต้องเป็นคดีฟ้องขอหย่า หากฟ้องหรือฟ้องแย้ง ไปในคดีอื่น แม้คดีนั้นจะเป็นคดีที่สืบเนื่องมาจากคดีหย่า ก็ไม่สามารถใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพได้ เช่น ฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพในคดีฟ้องขอแบ่งทรัพย์สินจากอีกฝ่ายหนึ่ง (เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1228/2523)²¹ ดังนั้น หากใช้สิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพในภายหลังคดีฟ้องหย่า สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพย่อมเป็นอันสิ้นสุดลง

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆียะ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1513 ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆียะ ได้บัญญัติให้นำมาตรา 1526 มาใช้บังคับ ดังนั้น ความในวรรคสองของมาตราดังกล่าวที่กำหนดให้ต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพมาในคดีฟ้องหย่า จึงต้องนำมาใช้บังคับแก่การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆียะด้วย โดยกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดการสมรสที่เป็นโมฆียะจะต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งมาในคดีที่ฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่า การสมรสเป็นโมฆียะในคราวเดียวกัน ไม่เช่นนั้นสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง

ส่วนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆะ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499 วรรคสาม ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรส

²¹ แหล่งเดิม.

เป็นโมฆะ ได้บัญญัติให้นำมาตรา 1526 วรรคหนึ่ง มาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยไม่ได้บัญญัติให้นำมาตรา 1526 วรรคสอง ซึ่งกำหนดให้ต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพมาในคดีฟ้องหย่ามาใช้บังคับ ดังนั้น การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีการสมรสเป็นโมฆะ จึงไม่จำเป็นต้องฟ้องหรือฟ้องแย้งในคดีที่ฟ้องขอให้ศาลมีคำพิพากษาว่า การสมรสเป็นโมฆะ มาในคราวเดียวกัน คู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริตสามารถเรียกร้องสิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพ โดยฟ้องคดีมาในภายหลังได้ แต่สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพของการสมรสที่เป็นโมฆะ ในกรณีการสมรสที่ชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือในกรณีการสมรสที่หญิงและชายเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงต่อกัน หรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือในกรณีการสมรสที่ชายหญิงไม่ยินยอมเป็นสามีภริยากัน คู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริตที่ต้องการเรียกค่าเลี้ยงชีพ จะต้องฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพภายในอายุความ 2 ปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้การสมรสเป็นโมฆะ ส่วนการสมรสที่เป็นโมฆะในกรณีการสมรสซ้อน คู่สมรสฝ่ายซึ่งสุจริตที่ต้องการเรียกค่าเลี้ยงชีพ จะต้องฟ้องเรียกค่าเลี้ยงชีพภายในอายุความ 2 ปีนับแต่วันที่รู้เหตุที่ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ

3.1.2.3 การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ

การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส นั้น คู่สมรสสามารถตกลงกันในสัญญาหย่าได้ว่า จะมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยจะจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่คู่สมรสจะตกลงกันเอง

ส่วนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากมีเหตุฟ้องหย่า ในกรณีเหตุหย่าซึ่งเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และกรณีการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆีชะ นั้น เป็นเรื่องที่อยู่ในดุลพินิจของศาลซึ่งจะให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ และถึงแม้ว่า คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพมาด้วยแล้วก็ตาม ศาลก็ยังสามารถใช้ดุลพินิจที่จะไม่ให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้

การใช้ดุลพินิจของศาลในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความผิดที่คู่หย่าอีกฝ่ายหนึ่งกระทำ แต่ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของการดำรงชีพ โดยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 บัญญัติให้การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ ที่ศาลจะใช้ดุลพินิจไม่ให้หรือให้ค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเท่าใดนั้น จะต้องคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ ซึ่งถือเป็นข้อแตกต่างจากการกำหนดค่าทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1525 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นบทลงโทษทางแพ่งประการหนึ่งที่ทำให้ศาลกำหนดจำนวนค่าทดแทนตามควรแก่พฤติการณ์ และถือเป็นข้อแตกต่างจากการกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/39 ที่ให้ศาลกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดู โดยคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งกรณี เนื่องจากการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นมาตรการแก้ไขเยียวยาการให้

ความช่วยเหลือคือกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้สามารถฟื้นฟูความสามารถในการดำรงชีพของตน หลังจากการสมรสสิ้นสุดลงเท่านั้น หากใช่เป็นการกอบกู้ให้กลุ่มสมรสที่หย่าขาดจากกันต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมแต่อย่างใดไม่

ความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะใช้ดุลพินิจพิจารณาว่า ผู้ที่มีหน้าที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพมีความสามารถเพียงพอที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพกับกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่ ซึ่งในเบื้องต้นศาลจะหักค่าใช้จ่ายในครอบครัวของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ก่อน แล้วจึงนำมาพิจารณาที่กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่เหมาะสมตามคำขอของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพและคำโต้แย้งของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่ให้ค่าเลี้ยงชีพ²² โดยหากศาลไม่ใช้ดุลพินิจหักค่าใช้จ่ายในครอบครัวของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ก่อน ก็จะเกิดปัญหาว่า หากกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองแล้ว ก็คงจะไม่มีความสามารถเลี้ยงดูบุคคลอื่นได้เช่นกัน ซึ่งเมื่อศาลกำหนดให้กลุ่มสมรสฝ่ายดังกล่าวจ่ายค่าเลี้ยงชีพกับกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง กลุ่มสมรสฝ่ายนั้นก็จะไม่สามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่อีกฝ่ายหนึ่งได้อยู่ดี จึงเกิดเป็นหลักการในการกำหนดค่าเลี้ยงชีพที่ว่า จะต้องนำความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพมาพิจารณาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย

ฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะใช้ดุลพินิจพิจารณาว่า ผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีฐานะอย่างไร มีความจำเป็นหรือมีความเดือดร้อนในการดำรงชีพมากน้อยเพียงใด ซึ่งผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องมีฐานะที่ถึงขนาดเป็นบุคคลไร้ซึ่งทรัพย์สิน และไม่ต้องถึงขนาดที่ไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ โดยศาลจะใช้ดุลพินิจพิจารณาว่า หากผู้ที่เรียกค่าเลี้ยงชีพ แม้จะมีรายได้จากการประกอบอาชีพก็ตาม แต่รายได้ที่ได้รับมีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ผู้ที่เรียกค่าเลี้ยงชีพยังคงมีฐานะยากจน ศาลก็สามารถใช้ดุลพินิจในการกำหนดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพได้ และถ้าหากผู้เรียกค่าเลี้ยงชีพมีฐานะดีอยู่แล้ว ศาลก็ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่บุคคลดังกล่าวสมควรที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพ²³

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 539/2511 “แม้ศาลพิพากษาให้หย่ากัน โดยโจทก์และจำเลยต้องรับผิดชอบทั้งสองฝ่าย เมื่อจำเลยมีรายได้พอจากทรัพย์สินและการทำงานที่เคยทำระหว่างสมรสศาลก็ไม่พิพากษาให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้”

ดังนั้น ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายที่ศาลจะต้องนำมาพิจารณาประกอบในการใช้ดุลพินิจกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ นั้น จึงมีเพียงอายุของกลุ่มหย่า สุขภาพทางกายและจิตใจ ความสามารถ

²² คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 497). เล่มเดิม.

²³ การหย่า (วิชานิติพนธ์ปริชญานหาบัณฑิต) (น. 180). เล่มเดิม.

ในการนำมาหาได้ มาตรฐานการครองชีพ ทรัพย์สิน และหนี้สินที่มีอยู่ในขณะหย่าขาดจากกัน ส่วนพฤติการณ์แห่งกรณีอื่น ๆ เช่น ประวัติของคู่หย่า ระยะเวลาที่สมรสกันมา เงินหรือทรัพย์สินที่นำมาจ่ายในขณะที่ทำการสมรส ทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างสมรสหรือเงินหรือทรัพย์สินที่ฝ่ายหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งในระหว่างสมรส จึงไม่นำมาพิจารณาประกอบในการใช้ดุลพินิจของศาลในการกำหนดค่าเลี้ยงชีพแต่อย่างใด²⁴

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล กรณีเหตุฟ้องหย่าเนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ไม่ว่าจะคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง จะมีฐานะยากจนลง เพราะไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำอยู่ระหว่างสมรสหรือไม่ ศาลจะต้องกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ศาลจะใช้ดุลพินิจไม่ให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรงไม่ได้ ซึ่งถือเป็นข้อแตกต่างกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่เหตุแห่งการฟ้องหย่าเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว และในกรณีที่การสมรสเป็นโมฆะหรือโมฆียะที่ศาลสามารถใช้ดุลพินิจที่จะไม่ให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้²⁵ เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1527 บัญญัติไว้โดยเฉพาะว่า คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง หากมีการหย่าขาดจากกันเพราะเหตุวิกลจริต ตามมาตรา 1516 (7) หรือเพราะเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ตามมาตรา 1516 (9) ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวมีความมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือคู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริตหรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ซึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพ หรือหารายได้เลี้ยงตนเองได้²⁶

อย่างไรก็ตาม ในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ กรณีมีเหตุหย่า เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1527 ให้นำเอาการคำนวณค่าเลี้ยงชีพ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ดังนั้น การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีดังกล่าว จึงเป็นดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ โดยศาลจะต้องนำเอาความสามารถของผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพ มาคำนึงถึงในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพด้วย โดยหากข้อเท็จจริงปรากฏว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง เป็นบุคคลมีฐานะร่ำรวยอยู่แล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ก็จะไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ ในทางตรงกันข้ามหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่มีความสามารถที่จะ

²⁴ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 496). เล่มเดิม.

²⁵ หลักเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกฎหมายครอบครัวไทย (น. 96). เล่มเดิม.

²⁶ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 104). เล่มเดิม.

จ่ายค่าเลี้ยงชีพได้ คู่สมรสฝ่ายซึ่งวิกลจริต หรือเป็นโรคติดต่อร้ายแรง ก็จะไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วยเช่นกัน²⁷

3.1.2.4 วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส นั้น คู่สมรสสามารถตกลงกันในสัญญาหย่าได้ว่าจะมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพกับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยจะจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันโดยวิธีใดก็ได้ เช่น ตกลงจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นเงิน หรือเป็นทรัพย์สินอย่างอื่น หรือชำระโดยวิธีอื่น โดยจ่ายเป็นครั้งคราว เป็นรายสัปดาห์ เป็นรายเดือน หรือรายปี หรือจ่ายทั้งหมดในคราวเดียวกันก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่คู่สมรสจะตกลงกันเอง อันเป็นเสรีภาพในการทำสัญญา แต่ถ้าคู่สมรสไม่ได้กำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพไว้ในสัญญาหย่า คู่สมรสก็จะต้องชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 บัญญัติไว้ โดยมาตรา 1526 ได้บัญญัติให้นำวิธีการชำระค่าอุปการะเลี้ยงดูตามมาตรา 1598/40 มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/40 วรรคแรก “ค่าอุปการะเลี้ยงดูนั้น ให้ชำระเป็นเงิน โดยวิธีชำระเป็นครั้งคราวตามกำหนด เว้นแต่คู่กรณีจะตกลงกันให้ชำระเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น ถ้าไม่มีการตกลงกัน และมีเหตุพิเศษ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งร้องขอและศาลเห็นสมควร จะกำหนดให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น โดยจะให้ชำระเป็นเงินด้วยหรือไม่ก็ได้”

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามบทบัญญัติดังกล่าว เป็นวิธีการการชำระค่าเลี้ยงชีพในกรณีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล และการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ หรือโมฆียะด้วย ซึ่งวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพมีอยู่ 3 วิธี คือ

วิธีที่ 1 การชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด

คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยชำระเป็นเงินให้แก่กันเป็นครั้งคราว (periodic sum) ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจชำระให้แก่กันเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน หรือรายปีก็ได้ เช่น สามีเป็นข้าราชการมีเงินเดือนประจำ ศาลอาจสั่งให้สามีชำระค่าเลี้ยงชีพแก่ภริยาเป็นรายเดือน เดือนละ 1,000 บาท เป็นเวลา 5 เดือนก็ได้ เป็นต้น และศาลอาจใช้ดุลพินิจกำหนดให้อีกฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้อีกฝ่ายหนึ่งเป็นจำนวนเงินที่ไม่เท่ากันเป็นการล่วงหน้าก็ได้ เช่น ให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่หญิงเป็นเงิน เดือนละ 3,000 บาท ในสองปีแรก หลังจากนั้นให้จ่าย 2,000 บาท นอกจากนี้ อาจกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดของความรับผิดชอบในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วยก็ได้ เช่น ให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพเดือนละ 5,000 บาท เป็นเวลา 5 เดือน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2985/2525) เป็นต้น

²⁷ การหย่า (วิชานิติพนธ์ปริญญาโท) (น. 184). เล่มเดิม.

การชำระค่าเลี้ยงชีพด้วยวิธีการดังกล่าวจะเป็นประโยชน์แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีเพียงรายได้จากการรับเป็นเงินเดือนทุกเดือนเท่านั้น ไม่ได้มีฐานะร่ำรวยมาก การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงิน เป็นครั้งคราวตามกำหนดก็จะไม่เป็นการเพิ่มภาระให้กับผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพมากเกินไป

วิธีที่ 2 การชำระเป็นเงินทั้งหมดในคราวเดียว

การชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยชำระเป็นเงินก้อน (lump sum) ทั้งหมดในคราวเดียวกัน เป็นประโยชน์แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพสามารถนำเงินค่าเลี้ยงชีพที่ได้รับไปลงทุน เพื่อให้ตนเองมีรายได้งอกเงยมาจากเดิมก็ได้ นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีฐานะยากจนลงในภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ทำให้ไม่สามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ และในส่วนของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้น เมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพได้จ่ายค่าเลี้ยงชีพไปทั้งหมดในคราวเดียวกันแล้วก็จะได้หมดความกังวลใจ และหมดภาระที่ไม่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพกันอีกต่อไป เนื่องจากในบางกรณีคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่อยากมีนิติสัมพันธ์ต่อกัน หรือไม่อยากพบปะกันก็ได้ เนื่องจากการสมรสที่สิ้นสุดลง อาจทำให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ มีความบาดหมางกัน

วิธีที่ 3 การชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น

การชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นอย่างอื่น เช่น การชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นข่าวสาร หรือชำระเป็นข่าวสารและเงินก้อนทั้งสองอย่างก็ได้ หรือชำระเป็นค่าไฟฟ้า ค่าน้ำประปา หรือการให้เข้าพักในห้องพักของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือให้รับประทานอาหารในร้านของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ได้ทุกมื้อ โดยที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่ต้องจ่ายเงินค่าอาหาร²⁸ เป็นต้น

โดยหลักคู่สมรสจะต้องชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดตามวิธีการชำระกรณีที่ 1 แต่หากคู่สมรสไม่ต้องการให้มีการชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด คู่สมรสทั้งสองฝ่ายอาจตกลงกันให้ชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นเงินทั้งหมดในคราวเดียว หรือชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น ตามวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามวิธีที่ 2 หรือวิธีที่ 3 ก็ได้ โดยคู่สมรสทั้งสองฝ่าย จะต้องสมควรใจว่า จะใช้วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพวิธีใดวิธีหนึ่งตามวิธีที่ 2 หรือวิธีที่ 3 โดยร้องขอต่อศาล แต่หากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายไม่ได้ตกลงกันไว้ว่าจะใช้

²⁸ มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า (น. 74). เล่มเดิม.

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเงินทั้งหมดในคราวเดียว หรือชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่น ตามวิธีการชำระวิธีที่ 2 หรือวิธีที่ 3 เมื่อมีเหตุการณ์พิเศษ คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อศาลให้ใช้วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพวิธีใดวิธีหนึ่งตามวิธีที่ 2 หรือวิธีที่ 3 ก็ได้ ซึ่งเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะกำหนดให้ใช้วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามวิธีที่ 2 หรือวิธีที่ 3 แล้วแต่กรณี

3.1.2.5 การเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะคำนึงถึงความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อศาลพิพากษาให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว เมื่อวันเวลาผ่านไป ความสามารถของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และฐานะของผู้รับค่าเลี้ยงชีพก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทางเศรษฐกิจได้ และหากไม่มีการแก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ อาจทำให้ไม่เป็นธรรมกับผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกินสมควรก็ได้ เช่น เดิมศาลพิพากษาให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับภรรยา เนื่องจากในขณะนั้นสามีประกอบอาชีพรับราชการมีเงินเดือนประจำ และภรรยาเป็นแม่บ้าน ไม่มีรายได้ใดๆ เมื่อหย่าขาดจากกันภรรยาจึงไม่มีรายได้ เพื่อเลี้ยงดูตนเอง แต่ต่อมาหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้วสามีออกจากราชการ ทำให้ไม่มีรายได้จากเงินเดือนประจำ การที่จะให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่ภรรยาอยู่ต่อไป ก็จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่สามี กฎหมายของประเทศไทยจึงกำหนดให้สามารถมีการเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 ได้บัญญัติเรื่องการเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพไว้ โดยให้นำมาตรา 1598/39 ซึ่งเป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงเพิกถอนคำสั่งเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดูมาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา 1598/39 “เมื่อผู้มีส่วนได้เสียแสดงว่าเหตุการณ์ รายได้ หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไป ศาลจะสั่งแก้ไขในเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู โดยให้เพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูอีกก็ได้

ในกรณีที่ศาลไม่พิพากษาให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ในขณะนั้น หากเหตุการณ์ รายได้ หรือฐานะของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไป และเหตุการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้เรียกร้องอยู่ในสภาพที่ควรได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู ผู้เรียกร้องอาจร้องขอให้ศาลเปลี่ยนแปลงคำสั่งในคดีนั้นใหม่ได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เมื่อศาลพิพากษาให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ เห็นว่าเหตุการณ์ รายได้ หรือฐานะของตนเองหรือของอีกฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คู่สมรสฝ่ายนั้นสามารถร้องขอต่อศาล เพื่อขอให้ศาลสั่งแก้ไขเรื่องค่าเลี้ยงชีพ โดยเพิกถอน ลด เพิ่ม หรือกลับให้ค่าเลี้ยงชีพอีกก็ได้ แต่คู่สมรสฝ่ายนั้นจะต้องแสดงให้ศาลเห็นว่า

พฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป เช่น ศาลพิพากษาให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่ภริยา ต่อมาภายหลังการหย่า ภริยาได้นำเงินที่ได้รับจากค่าเลี้ยงชีพไปซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล และถูกรางวัลที่ 1 สามีก็มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้งดจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่ภริยาต่อไปก็ได้

สำหรับกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพต่อศาลแล้ว แต่ศาลพิพากษาไม่ให้คู่สมรสฝ่ายนั้นได้รับค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากขณะนั้นผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพไม่อยู่ในฐานะที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้ขอค่าเลี้ยงชีพ มีฐานะร่ำรวยอยู่แล้วก็ตาม หากต่อมาพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป คู่สมรสฝ่ายนั้นก็มิมีสิทธิขอให้ศาลสั่งแก้ไขเปลี่ยนแปลงให้ตนเองได้รับค่าเลี้ยงชีพได้ แต่ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ฟ้องหรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพต่อศาล แม้ภายหลังพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือผู้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะร้องขอให้ศาลกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ได้ เนื่องจากสิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 วรรคสองแล้ว

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส แม้เป็นความตกลงกันเองระหว่างคู่สมรสในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม แต่หากภายหลังพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็สามารถร้องขอต่อศาล เพื่อให้สั่งแก้ไขเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 293/2506 “การกำหนดค่าอุปการะเลี้ยงดูกันเองในการหย่าโดยความยินยอมนั้น หากต่อมาปรากฏว่า พฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไป ก็ชอบที่จะร้องขอต่อศาลให้สั่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1596 (มาตรา 1598/39 บรรพ 5 ปัจจุบัน) ได้ แต่ค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ศาลสั่งได้ตามมาตรา 1596 นั้น ต้องเป็นค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ต้องชำระในอนาคต จะส่งย้อนไปเกี่ยวกับเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูที่ค้างชำระกันอยู่ก่อนแล้วหาได้ไม่ เพราะหากยอมให้ทำได้จะเป็นช่องทางให้ลูกหนี้หน่วงเหนี่ยวหนี้ไว้ เพื่อหาวิธีปลงหนี้ในภายหลัง นอกจากนี้ พฤติการณ์อันจำเป็นของลูกหนี้เพิ่งจะเกิดขึ้นภายหลัง”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1919/2512 “สามีภริยาหย่ากัน ทำบันทึกหลังทะเบียนหย่าให้ภริยาเป็นฝ่ายเลี้ยงดูบุตร สามียอมให้ค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นเงินจำนวนหนึ่งต่อเดือน ต่อมาปรากฏว่า พฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของคู่กรณีได้เปลี่ยนแปลงไป ภริยาที่ชอบที่จะร้องขอต่อศาลให้สั่งเปลี่ยนแปลงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1596 (มาตรา 1598/39 บรรพ 5 ปัจจุบัน) ได้”

3.1.2.6 การสละ หรือโอนสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นเรื่องที่กฎหมายของประเทศไทยกำหนดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการช่วยเหลือ และคุ้มครองแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพให้สามารถดำรงชีพอยู่ต่อไปได้ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ตามควรแก่อัศภาพ ดังนั้น สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงเป็นสิทธิเฉพาะตัว ทำนองเดียวกับสิทธิในการสืบมรดกผู้ที่ยังมีชีวิต²⁹ ซึ่งเป็นสิทธิที่มีความสำคัญอย่างมาก บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1526 จึงได้บัญญัติเรื่องการสละ หรือโอนสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไว้ โดยให้นำบทบัญญัติเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู ตามมาตรา 1598/41 ที่กำหนดว่า สิทธิที่ได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู จะสละหรือโอนมิได้ และไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดีมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ดังนั้น เมื่อศาลพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงไม่สามารถสละ หรือโอนสิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพให้กับผู้อื่นได้ และเมื่อคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพก็ไม่อาจโอนหรือตกทอดไปยังทายาทด้วยเช่นกัน

จากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่ห้ามมิให้มีการสละ หรือโอนสิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพให้กับผู้อื่น หากปรากฏว่า มีการทำนิติกรรมสละสิทธิ หรือโอนสิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพให้กับบุคคลอื่น นิติกรรมที่ทำการดังกล่าวจึงตกเป็นโมฆะ เนื่องจากการทำนิติกรรมที่เป็นการต้องห้ามชัดเจนโดยกฎหมาย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 เช่น สามีภริยาทำสัญญาตกลงกันว่าจะไม่เรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพหากต้องหย่าขาดจากกัน สัญญาดังกล่าวจึงถือว่าเป็นการสละสิทธิที่จะเรียกค่าเลี้ยงชีพ สัญญานี้จึงเป็นโมฆะ

ส่วนกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพได้รับเงินหรือทรัพย์สินอันเป็นค่าเลี้ยงชีพมาแล้วคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ สามารถจำหน่ายจ่ายโอนเงินหรือทรัพย์สินนั้นต่อไปได้ เช่น สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้ภริยา จำนวน 10,000 บาท และภริยาได้รับเงินดังกล่าวแล้ว ภริยาจะยกเงินจำนวนนี้ให้กับมารดาของตนเองก็ได้”

นอกจากนี้ ผลแห่งการที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพก็ไม่อยู่ในข่ายแห่งการบังคับคดีใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 286 (1) ได้บัญญัติรับรองด้วยว่า เบี้ยเลี้ยงชีพซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ และเงินรายได้เป็นคราว ๆ อันบุคคลภายนอกได้ยกให้เพื่อเลี้ยงชีพเป็นจำนวนตามที่ศาลเห็นสมควรไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี ดังนั้น เจ้าหนี้ของฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงไม่สามารถยึดหรืออายัดค่าเลี้ยงชีพ เพื่อนำไปชำระหนี้ตามคำพิพากษาได้

²⁹ ค่าเลี้ยงชีพ (น. 66). เล่มเดิม.

แต่หากค่าเลี้ยงชีพที่ได้รับไปปะปนกับเงินอื่น ๆ ของลูกหนี้ตามคำพิพากษาจนไม่สามารถแยกได้ว่าเงินส่วนใดเป็นค่าเลี้ยงชีพ หรือเงินส่วนใดไม่ใช่ค่าเลี้ยงชีพ เงินดังกล่าวก็สามารถถูกบังคับคดีได้

3.1.2.7 การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หน้าที่การจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง และสิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ได้มีอยู่ตลอดไป หากเข้าเงื่อนไขในกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ก็ไม่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไปเช่นกัน

กรณีที่ 1 คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย

สิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นสิทธิเฉพาะตัวของคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ และหน้าที่ที่จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ก็เป็นหน้าที่เฉพาะตัวของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ เช่นเดียวกัน หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย สิทธิและหน้าที่ดังกล่าวเป็นอันสิ้นสุดลง ไม่ตกทอดแก่ทายาท ยกตัวอย่างเช่น หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพถึงแก่ความตาย แม้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะมีทรัพย์สินมรดกเป็นจำนวนมากก็ตาม ทายาทที่ได้รับมรดกก็ไม่มีหน้าที่นำทรัพย์สินมรดกไปจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพแทนต่อไป เนื่องจากหน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพสิ้นสุดลงแล้ว หรือในทางกลับกันหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ถึงแก่ความตาย ทายาทของคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องขอค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพเช่นกัน

กรณีที่ 2 คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นการยึดขยายหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาออกไปหลังการสมรสสิ้นสุดลง หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ สมรสกับบุคคลอื่น บุคคลอื่นที่ทำการสมรสด้วยก็มีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูคู่หย่าอยู่แล้ว ดังนั้น จึงไม่จำเป็นที่จะต้องให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไป ไม่ว่าจะคู่สมรสใหม่จะมีฐานะร่ำรวย หรือฐานะยากจนก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1528 จึงได้บัญญัติว่า “ถ้าฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ สิทธิรับค่าเลี้ยงชีพย่อมหมดไป” ซึ่งการระงับไปซึ่งสิทธิค่าเลี้ยงชีพในกรณีดังกล่าวเป็นการระงับไปโดยผลของกฎหมาย ไม่จำเป็นต้องมีการร้องขอให้ศาลแก้ไขคำสั่งแต่อย่างใด

การสมรสใหม่นั้น จะต้องทำให้ถูกต้องตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดด้วย กล่าวคือ คู่สมรสใหม่ จะต้องทำการจดทะเบียนสมรสต่อนายอำเภอหรือผู้อำนวยการเขต หากไม่ทำการ

สมรสให้ถูกต้องตามเงื่อนไขดังกล่าว โดยคู่สมรสใหม่เพียงแค่ออกใบกินฉันทสามิภริยาเท่านั้น สิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพ และหน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพจึงยังไม่สิ้นสุดลง

อย่างไรก็ตาม การจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพที่เป็นคนวิกลจริต แม้คนวิกลจริตจะทำการสมรสใหม่กับบุคคลอื่น โดยไปจดทะเบียนสมรสต่อนายอำเภอ หรือผู้อำนวยการเขตก็ตาม การสมรสครั้งใหม่นี้ ถือเป็นสมรสที่ผิดเงื่อนไข การสมรสครั้งใหม่จึงเป็นโมฆะ ดังนั้น สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพของคนวิกลจริต จึงยังไม่สิ้นสุดลง

กรณีที่ 3 ศาลมีคำสั่งให้เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพยื่นคำร้องต่อศาล แสดงให้ศาลเห็นว่าพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพเปลี่ยนแปลงไป เช่น หลังจากที่มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพของตนเอง หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพมีฐานะร่ำรวย หรือสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเองได้แล้ว เป็นต้น เมื่อศาลพิจารณา และเห็นว่าพฤติการณ์ รายได้ หรือฐานะเปลี่ยนแปลงจริง ศาลจะมีคำสั่งเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งมีผลทำให้สิทธิในการได้รับค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง

3.1.2.8 มาตรการในการบังคับจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ดำเนินการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา โดยไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพให้กับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือชำระเงินเป็นคราวตามคำพิพากษาของศาลแล้ว แต่ต่อมาในคราวถัดไป หรือคราวอื่น ๆ ไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพต่อ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ มีสิทธิดำเนินการขอให้ศาลมีคำสั่งบังคับให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ชำระค่าเลี้ยงชีพตามคำพิพากษา ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นการบังคับคดีทางแพ่งเช่นเดียวกับคดีแพ่งทั่วไป ซึ่งเมื่อศาลออกคำสั่งแล้ว แต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ยังคงไม่ปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าว หรือปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวแล้ว แต่ปฏิบัติตามคำสั่งไม่ครบ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิรับค่าเลี้ยงชีพ จะต้องดำเนินการขอให้ศาลออกหมายบังคับคดี เพื่อให้ศาลมีคำสั่งออกหมายบังคับคดีให้เจ้าพนักงานคดีทำการยึด หรืออายัดทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิรับค่าเลี้ยงชีพ เป็นผู้นำยึด โดยนำทรัพย์สินที่ทำกรยึด หรืออายัด ไปขายทอดตลาด เพื่อนำมาชำระให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

3.2 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามกฎหมายของต่างประเทศ

การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ได้มีนักนิติศาสตร์ในแต่ละประเทศให้ความเห็นไว้แตกต่างกัน ซึ่งพอสรุปได้ 3 ความเห็น³⁰ ดังนี้

ความเห็นฝ่ายแรก เห็นว่า หากไม่มีการขอค่าเลี้ยงชีพมาในคดีหย่า จะไม่ยอมให้เรียกร้องกันได้อีกภายหลังที่หย่าแล้ว ไม่ว่าจะอาศัยเหตุก่อนหรือภายหลังการหย่าก็ตาม โดยถือหลักว่า สามียอมพ้นจากความผูกพันในการจ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูให้แก่ภรรยา ถ้าคำพิพากษาให้หย่าได้พิพากษาไว้เช่นนั้น หรือได้มีคำพิพากษาว่ามีให้ค่าเลี้ยงชีพแก่ภรรยา หรือได้พิพากษาให้หย่าโดยมิได้มีข้อสงวนในเรื่องค่าเลี้ยงชีพว่าจะได้วินิจฉัยในภายหลัง ดังนั้นภรรยาซึ่งมิได้ร้องขอค่าเลี้ยงชีพในขณะที่ทำการหย่าจากสามีย่อมถูกสันนิษฐานว่า เจตนาสละสิทธิในค่าเลี้ยงชีพนั้น นักกฎหมายกลุ่มนี้เห็นว่า ปัญหาเรื่องค่าเลี้ยงชีพเป็นปัญหาซึ่งควรจะได้ร้องขอเสียในคดีหย่า ซึ่งพิจารณาโดยศาลที่ได้พิจารณาคดีหย่านั้น การพิจารณาการให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในภายหลังการหย่าไม่อาจกระทำได้ตามหลักแห่งสิ่งที่ได้รับการพิพากษาแล้ว (Doctrine of res judicate) ซึ่งถือว่าเมื่อได้มีการพิพากษาโดยชอบแล้วย่อมถูกต้อง และไม่มีประโยชน์ที่จะรื้อฟื้นสิ่งที่ได้รับการพิจารณาแล้วมาพิจารณาใหม่

ความเห็นฝ่ายที่สอง เห็นว่า ควรยอมให้ฟ้องเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพภายหลังการหย่าได้ หากพิสูจน์ได้ว่าเหตุที่เกิดขึ้นภายหลังหย่านั้น เป็นผลโดยตรงมาจากการหย่าและมีขึ้นเนื่องมาจากพฤติการณ์ซึ่งเกิดภายหลังการหย่าแล้ว ความเห็นของนักนิติศาสตร์ฝ่ายนี้ไม่คำนึงถึงวิธีพิจารณาอย่างความเห็นฝ่ายแรก แต่ดูที่ผลแห่งการหย่าที่จะก่อให้เกิดความจำเป็นในค่าเลี้ยงชีพ โดยถือว่าคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพควรจะได้รับก็ต่อเมื่อได้พิสูจน์ว่าสภาพแห่งความจำเป็นของตนนั้นเป็นผลโดยตรงจากการหย่า หรืออาจกล่าวได้ว่า สภาพความจำเป็นนั้นต้องมีอยู่ในขณะที่หย่าขาดจากกัน ดังนั้น หากมีตัวอย่างว่า เมื่อมีการหย่าขาดจากกัน โดยมีคำพิพากษาของศาล หญิงไม่ได้ขอเรียกค่าเลี้ยงชีพไว้ด้วย แต่ต่อมาภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกันแล้วชายมีฐานะร่ำรวย เนื่องจากได้รับมรดกจำนวนมาก และหญิงก็สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วยจนไม่อาจประกอบอาชีพได้ หรือประกอบอาชีพด้วยความยากลำบาก ตามความเห็นของนิติศาสตร์ฝ่ายนี้ ศาลก็มีอำนาจพิจารณาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่หญิงนั้นได้ แต่หากในขณะที่หย่า หญิงมีฐานะดีอยู่แล้ว หญิงย่อมไม่มีความจำเป็นในขณะที่หย่า ศาลจึงอาจไม่กำหนดค่าเลี้ยงชีพได้ แม้ภายหลังหญิงจะมีฐานะยากจนลงก็ตาม

³⁰ จาก การเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดู โดยอาศัยเหตุอันเกิดขึ้นภายหลังการหย่าตามกฎหมายต่างประเทศ (เอกสารประกอบการพิจารณาในการประชุมคณะกรรมการพิจารณาสะสาง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5), โดย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (อ้างถึงใน การหย่า (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 177-179). เล่มเดิม).

ความเห็นฝ่ายที่สาม เห็นว่า สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพมีอยู่เสมอ ไม่ว่าจะร้องขอมาในคดีหย่าหรือภายหลังการหย่า และสามารถเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากเหตุต่าง ๆ ได้ทุกกรณี โดยถือว่าการหย่าย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดความจำเป็น ซึ่งความเห็นของนักนิติศาสตร์ฝ่ายที่สามนี้ พิจารณาถึงผลการหย่าเช่นเดียวกับความเห็นของนักนิติศาสตร์ฝ่ายที่สอง แต่ไม่เคร่งครัดเท่ากับความเห็นของนักนิติศาสตร์ฝ่ายที่สอง โดยมีหลักว่า เงินค่าเลี้ยงชีพที่ให้เนื่องจากมีการหย่าเป็นค่าทดแทนความเสียหายอันเกิดจากความผิดของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำให้เกิดการหย่าขึ้น และเพราะการหย่านี้เองเป็นเหตุให้หน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างสามีภริยาต้องสูญสิ้นไป และแม้ค่าเลี้ยงชีพที่ศาลกำหนดไว้แล้ว ศาลก็ยังอาจสั่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ จึงดูไม่มีเหตุผลใดที่จะคัดค้านมิให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งปราศจากความผิดได้รับค่าเลี้ยงชีพ เพียงเพราะเหตุที่คู่สมรสนั้นมีทรัพย์สินอยู่ในขณะหย่า

แม้ความเห็นของนักนิติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพในแต่ละประเทศจะมีความเห็นแตกต่างกัน แต่หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพของแต่ละประเทศมีความคล้ายคลึงกันทุกประเทศ กล่าวคือ การจ่ายค่าเลี้ยงชีพมีขึ้นเพื่อเยียวยา และบรรเทาความเดือดร้อนให้กับคู่สมรสที่ได้รับความเดือดร้อน ในการดำรงชีพ หรือการประกอบอาชีพของตน เนื่องมาจากการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งในแต่ละประเทศมีหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ดังนี้

3.2.1 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law Systems)

3.2.1.1 ประเทศอังกฤษ

ในสมัยนอร์แมน (Norman) หรือหลัง ค.ศ. 1066 ศาลพระ หรือศาลศาสนา (Ecclesiastic Court) มีอำนาจในการตัดสินคดีเกี่ยวกับการสมรส เนื่องจากการสมรสเป็นการกระทำสัตย์สาบานทางศาสนา ซึ่งตามหลักกฎหมายคริสต์ศาสนา กำหนดให้สามีมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูภริยา โดยมีแนวคิดว่าการสมรสจะแตกสลายลงไม่ได้ ศาลพระจึงมีอำนาจมีคำพิพากษาได้เพียงเพิกถอนการสมรสในกรณีที่การสมรสไม่ถูกต้องตามเงื่อนไขของกฎหมาย หรือเรียกสั้นหรือชดใช้สิทธิในการสมรสที่เสียไปในกรณีของการทอดทิ้ง หรือให้คู่สมรสแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาล (divorce a mensa et thoro) ในกรณีมีการคบชู้ หรือมีการทำร้ายกันอย่างโหดร้ายทารุณ³¹ โดยในกรณีที่ศาลพระมีคำพิพากษาให้คู่สมรสแยกกันอยู่ตามคำสั่งของศาลนั้น เป็นเพียงการแยกที่กินอยู่หลับนอนจากกันเท่านั้น ไม่ได้ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงแต่อย่างใด ดังนั้น สามีจึงยังมีหน้าที่ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูภริยาต่อไป

ต่อมาเมื่อสมัยหลัง ค.ศ. 1857 ได้มีการจัดตั้งศาลยุติธรรมคดีฟ้องหย่า (Divorce Court) โดยรับโอนอำนาจการตัดสินคดีเกี่ยวกับการสมรสมาจากศาลพระ โดยเกิดแนวคิดใหม่ว่า

³¹ แหล่งเดิม.

การสมรสย่อมสิ้นสุดลงได้ ซึ่งการสมรสจะสิ้นสุดลงได้นั้น มิได้ทั้งการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส และการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล แต่การหย่าที่จะมีผลทำให้สถานภาพของคู่สมรสสิ้นสุดลงได้นั้นจะต้องมีคำพิพากษาของศาลเสมอ และเมื่อศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกันแล้ว ศาลยุติธรรมคดีฟ้องหย่ายังคงมีอำนาจพิพากษามีเลี้ยงดูภริยากู่หย่าต่อไปจนชั่วชีวิตของภริยาได้

ในเวลาต่อมาเมื่อศาลยุติธรรมคดีฟ้องหย่ามีอำนาจพิพากษาให้มีการเพิกถอนการสมรสได้เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ และมีอำนาจพิพากษาให้คู่สมรสแยกกันอยู่ เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตแล้ว ศาลยุติธรรมคดีฟ้องหย่า ได้มีอำนาจพิพากษาให้สามีเลี้ยงดูภริยากู่หย่าในกรณีที่มีการเพิกถอนการสมรสเนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ และในกรณีที่ศาลพิพากษาให้แยกกันอยู่ เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งวิกลจริตด้วย ซึ่งภริยาก็อาจถูกศาลสั่งให้เลี้ยงดูสามี กู่หย่าได้ด้วยเช่นกัน โดยอาศัยวิธีการและหลักการเดียวกัน ที่เรียกว่า “การทำคำสั่งเพื่อการเลี้ยงดูคู่สมรส” (an order for maintenance for a party) ซึ่งหน้าที่ในการเลี้ยงดูคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงดังกล่าวเป็นไปเพื่อลงโทษคู่สมรสฝ่ายซึ่งกระทำผิด และเป็นค่าสินไหมทดแทนจากการผิดสัญญาสมรสที่เคยตกลงกันว่าจะอยู่กินด้วยกันฉันท์สามีภริยาไปตลอดชีวิต³²

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อปี ค.ศ. 1973 ได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคดีความเกี่ยวกับการสมรส (Matrimonial Causes Act 1973) โดยมีการกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ในส่วนที่ 2 ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว และมีการยกเลิกคำศัพท์ที่เกี่ยวกับหน้าที่ในการเลี้ยงดูคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง จากเดิมที่เคยใช้คำว่า ค่าเลี้ยงชีพ ค่าอุปการะเลี้ยงดู และการชำระเงินเป็นครั้งคราว (Alimony, Maintenance, Periodical Payments) เปลี่ยนเป็นคำว่า “ข้อกำหนดทางการเงิน” (Financial Provision) แทน ซึ่งข้อกำหนดทางการเงินดังกล่าวไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ภริยา แต่เพียงฝ่ายเดียวต่อไป แต่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของคู่หย่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งมีสิทธิได้รับตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยคดีความเกี่ยวกับการสมรส ค.ศ. 1973 (Matrimonial Causes Act 1973) ส่วนที่ 2 เนื่องจากเกิดแนวคิดใหม่เกี่ยวกับสถานะของคู่สมรส โดยให้คู่สมรสมีอำนาจเท่าเทียมกัน ซึ่งคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถขอให้ศาลมีคำสั่งในเรื่องข้อกำหนดทางการเงินต่อคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้³³

หลักเกณฑ์ในเรื่องข้อกำหนดทางการเงิน เรียกว่า “วิธีการช่วยเหลือ” (Ancillary Relief) ซึ่งได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมโดยกฎหมายครอบครัว ค.ศ. 1996 (Family Law Act 1996) ซึ่งวิธีการ

³² คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 493). เล่มเดิม.

³³ From *Family Law* (p. 721), by P.M. Bromley and N.V. Lowe, 1992.

ช่วยเหลือ ใต้ให้อำนาจศาลในการออกคำสั่งต่าง ๆ ในการจ่ายเงิน และวิธีการรับเงิน รวมถึงคำสั่งในเรื่องข้อกำหนดทางการเงิน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเงินและทรัพย์สินของกลุ่มสมรสในการหย่า โดยเป็นไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มสมรสและบุตรในครอบครัวที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี และกำลังศึกษาหรืออบรมอยู่ เพื่อไม่ให้เป็นการแก้อีกฝ่ายหนึ่งในการเลี้ยงดูครอบครัวนั้นต่อไป³⁴

หลักเกณฑ์ในการออกคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินนั้น พระราชบัญญัติว่าด้วยคดีความเกี่ยวกับการสมรส ค.ศ. 1973 (Matrimonial Causes Act 1973) ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติ (Guidelines) ไว้ในมาตรา 25 โดยกำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจในการออกคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินตามพฤติการณ์แห่งคดี ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในแต่ละคดี และให้พิจารณาถึงสวัสดิการของบุตรในครอบครัวที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เสียก่อน รวมทั้งต้องพิจารณาตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้³⁵

(1) รายได้ ความสามารถในการหารายได้ ทรัพย์สินและแหล่งการเงินอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มสมรสแต่ละฝ่ายมี หรือน่าจะมีในอนาคตที่สามารถคาดการณ์ได้

รายได้ดังกล่าวรวมถึงรายได้ของกลุ่มสมรสของแต่ละฝ่ายด้วย เช่น ครอบครัวของฝ่ายสามีได้รับเงินลงทุนจากการทำธุรกิจสังหาริมทรัพย์เป็นจำนวนมาก ภริยาก็สามารถร้องขอต่อศาล เพื่อขอให้เพิ่มเงินในคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินได้ด้วย และในบางกรณีศาลจะนำรายได้ของกลุ่มสมรสใหม่ หรือนำรายได้ของชายหรือหญิงอื่นที่ได้อยู่กับฉันท์สามีภริยากับคู่กรณีมาประกอบการพิจารณาในคำสั่งเรื่องข้อกำหนดทางการเงินด้วย

การพิจารณาแหล่งรายได้อื่น ๆ ในคดี Schuller v. Schuller ศาลพิจารณาว่า คำว่า “แหล่งรายได้” ไม่อาจหาคำนิยามที่จำกัดความหมายเฉพาะได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ศาลจึงต้องคำนึงแหล่งรายได้ต่าง ๆ ทั้งหมด เช่น กำไรจากธุรกิจ ดอกเบี้ยจากการลงทุน ค่าเบี้ยประกันภัย สิทธิในเงินบำนาญ ผลประโยชน์ที่ได้รับจากสวัสดิการและแหล่งรายได้ในอนาคตที่ย่อมต้องนำมาพิจารณาเช่นกัน

(2) ความจำเป็นทางการเงิน ความจำเป็นและความรับผิดชอบทางการเงินซึ่งแต่ละฝ่ายมีหรือน่าจะมีในอนาคตที่สามารถคาดเห็นได้

ความจำเป็นทางการเงินดังกล่าว หมายความว่ารวมถึงความจำเป็นในการดำรงชีพของกลุ่มสมรสในทุก ๆ ด้าน เช่น อาหาร เสื้อผ้า ค่ารักษาพยาบาลที่เกิดจากการเจ็บป่วยของกลุ่มสมรส การศึกษาต่อของกลุ่มสมรส เป็นต้น และยังหมายความว่ารวมถึงภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลบุตรของกลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดูบุตรด้วย เนื่องจากเมื่อบุตรอยู่ในความดูแลของกลุ่มสมรสฝ่ายใด กลุ่มสมรส

³⁴ *Family Law* (p. 154). Op.cit.

³⁵ มาตราการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของกลุ่มสมรสหลังการหย่า (น. 39-42). เล่มเดิม.

ฝ่ายนั้นย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น นอกจากนี้ หนี้ต่าง ๆ ที่คู่สมรสต้องชดใช้ให้กับบุคคลภายนอก ไม่ว่าจะเป็นญาติ หรือบุคคลอื่น ก็ต้องนำมาพิจารณาประกอบในคำสั่งเรื่องข้อกำหนดทางการเงิน โดยถือว่าเป็นความจำเป็นทางการเงินด้วยเช่นกัน แต่ความจำเป็นทางการเงินของคู่สมรสดังกล่าว ต้องเป็นความจำเป็นตามสมควร

สำหรับกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงิน หากได้ทำการสมรสใหม่ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินจะต้องมีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสใหม่ ซึ่งศาลได้ยอมรับเป็นแนวทางปฏิบัติแล้วว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินย่อมต้องการที่จะดูแลอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสใหม่ของตน ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินย่อมมีความสามารถในการดำรงชีพลดลง จำนวนเงินที่จะมอบให้ย่อมลดน้อยลงด้วย หรืออาจจะไม่มีจ่ายให้ก็เป็นได้ ความรับผิดชอบทางการเงินดังกล่าว ศาลจึงต้องนำมาพิจารณาประกอบในคำสั่งเรื่องข้อกำหนดทางการเงินด้วย

(3) มาตรฐานการครองชีพที่ครอบครัวพอใจก่อนการแตกสลายของการสมรส

เงื่อนไขดังกล่าวเป็นสิ่งที่การันตีได้ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินมีความสามารถในการดำรงชีพ และสามารถที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับอีกฝ่ายหนึ่งได้ โดยที่สถานะทางการเงินของฝ่ายนั้น ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลง

(4) อายุของคู่สมรสแต่ละฝ่าย และอายุของการสมรส

ประสบการณ์ในการดำรงชีพของคู่สมรสในแต่ละวัยย่อมแตกต่างกัน ความสามารถในการหาเลี้ยงชีพ หรือความสามารถในการหาเงินของคู่สมรสในแต่ละวัยก็ย่อมแตกต่างกัน โดยคู่สมรสที่มีอายุมากกว่าย่อมมีโอกาสในการหางานทำได้น้อยกว่าคู่สมรสที่มีอายุน้อยกว่า เนื่องจากสถานประกอบกิจการต่างๆ มีความต้องการแรงงานที่มีอายุน้อยกว่าแรงงานที่มีอายุมากกว่า หรือในทางกลับกันหากคู่สมรสลงทุนทำธุรกิจส่วนตัวเป็นของตนเอง คู่สมรสที่มีอายุมากกว่าก็ย่อมมีประสบการณ์หาช่องทางในการหารายได้ได้มากกว่าคู่สมรสที่มีอายุน้อยกว่า

สำหรับอายุของการสมรสนั้น ในคดี *Krystmann v. Krystmann* ศาลได้นำอายุของการสมรสมาพิจารณาประกอบการใช้ดุลพินิจในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย โดยในกรณีที่คู่สมรสใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นเวลา 14 วัน แต่ได้แยกกันอยู่เป็นเวลา 26 ปี ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า ภริยาไม่อาจใช้สิทธิร้องขอให้ศาลมีคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงินได้

โดยหลักทั่วไป ศาลจะไม่นำระยะเวลาในการอยู่กินฉันท์สามีภริยามาประกอบการพิจารณามีคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงิน แต่ก็มีบางกรณีที่ศาลได้นำระยะเวลาในการอยู่กินฉันท์สามีภริยาก่อนมีการสมรสมาประกอบการพิจารณาในการมีคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงิน เช่น ในคดี *Kokosinski v. Kokosinski* คู่สมรสอยู่กินกันฉันท์สามีภริยามาเป็นเวลาหลายปี เนื่องจากไม่อาจทำการสมรสได้ เพราะเหตุผลทางการแพทย์ เป็นต้น และในบางกรณีศาลก็อาจนำระยะเวลา

ในการอยู่กินฉันท์สามีภริยาหลังการสมรสสิ้นสุดลงมาประกอบการพิจารณาในการมีคำสั่ง
ในข้อกำหนดทางการเงินได้ด้วยเช่นกัน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับพฤติการณ์และข้อเท็จจริงใน
แต่ละเรื่อง

(5) ความไร้ความสามารถทางกายหรือทางใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ความไร้ความสามารถทางกายหรือทางใจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถือเป็นอุปสรรคในการ
ดำรงชีพ หากต้องให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งไร้ความสามารถทางกาย หรือทางใจ เป็นผู้จ่ายเงิน ก็จะไม่เป็นธรรม
แก่คู่สมรสฝ่ายดังกล่าว หรือในทางกลับกัน ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งที่ไร้ความสามารถทางกาย
หรือทางใจ เป็นผู้รับเงิน คู่สมรสฝ่ายนั้น ก็ย่อมมีภาระค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพมาก ศาลจึงต้องใช้
ดุลพินิจพิจารณาด้วยว่า คู่สมรสมีความ ไร้ความสามารถทางกายหรือทางใจด้วยหรือไม่

(6) เงินช่วยเหลือที่คู่สมรสแต่ละฝ่ายได้ให้หรือคาดหมายในอนาคตว่าอาจจะให้เป็
นการช่วยเหลือครอบครัว

เงินช่วยเหลือดังกล่าว ยังรวมถึงเงินช่วยเหลืออื่น ๆ ในการดูแลบ้านหรือดูแลครอบครัว
ซึ่งในบางกรณีหากคู่สมรสไม่สามารถจ่ายเงินช่วยเหลือครอบครัวของตนเอง ศาลก็จะนำมา
ประกอบการพิจารณาการมีคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงินด้วยเช่นกัน

(7) ความประพฤติผิดของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย

ความประพฤติผิดของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ต้องเป็นความประพฤติผิดที่เห็นได้ชัด หรือ
เป็นความผิดอย่างร้ายแรง หรือเป็นความประพฤติผิดเกินกว่าที่สังคมจะยอมรับได้ ซึ่งมีลักษณะที่
ทำให้คู่สมรสได้รับความเสียหาย เช่น คู่สมรสฝ่ายหนึ่งทำให้คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้รับบาดเจ็บ
สาหัส หรือเป็นชู้กับบุคคล

(8) ค่าของผลประโยชน์ใดที่มีต่อคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งฝ่ายนั้นจะเสียโอกาสที่จะ
ได้รับหากการสมรสสิ้นสุดลง

ผลของการสมรสสิ้นสุดลง ไม่ว่าจะเป็นการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส หรือ
การหย่าโดยคำพิพากษาของศาล หรือการเพิกถอนการสมรส เนื่องจากการสมรสเป็นโมฆะ มีผลทำให้
คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียสิทธิและเสียผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่ควรจะได้รับหากการสมรส
ยังไม่สิ้นสุดลง เช่น สิทธิที่จะได้รับส่วนแบ่งในเงินบำนาญเลี้ยงชีพ สิทธิในการรับมรดกของ
คู่สมรส สิทธิได้รับเงินจากกรมธรรม์ประกันภัย ดังนั้น ศาลจึงใช้ดุลพินิจ โดยนำผลประโยชน์ที่
คู่สมรสจะเสียโอกาสที่จะได้รับหากการสมรสสิ้นสุดลงมาเป็นเงื่อนไขประกอบการพิจารณาการ
มีคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงิน

การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ

ในการออกคำสั่งข้อกำหนดทางการเงิน นั้น เป็นดุลพินิจของศาลในการกำหนดจำนวนเงินในการออกคำสั่งข้อกำหนดทางการเงิน โดยศาลจะต้องนำวิธีการคำนวณ ตามทฤษฎี หลักการเศษหนึ่งส่วนสาม (one – third principle) มาใช้ในการกำหนดจำนวนเงินที่จะต้องให้แก่กัน ซึ่งหลักการตามทฤษฎีดังกล่าวมีมาตั้งแต่เมื่อสมัยที่ศาลพระ เป็นผู้มีอำนาจตัดสินคดีการหย่าแล้ว โดยศาลพระจะมีคำสั่งให้สามีชำระค่าเลี้ยงชีพให้ภริยาเป็นครั้งคราวตามกำหนดเวลา โดยกำหนดให้รายได้ของภริยาเป็นจำนวนเท่ากับเศษหนึ่งส่วนสามของรายได้ของกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายรวมกัน ตัวอย่างเช่น สามีมีรายได้ปีละ 12,000 ปอนด์ ภริยามีรายได้ปีละ 3,000 ปอนด์ รายได้ของสามีภริยารวมกันเป็นเงิน 15,000 ปอนด์ เศษหนึ่งส่วนสามของรายได้กลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายรวมกันเป็นเงิน 5000 ปอนด์ ดังนั้น สามีต้องจ่ายเงินให้ภริยาปีละ 2,000 ปอนด์ เพื่อให้ภริยามีรายได้เป็นเศษหนึ่งส่วนสามของรายได้สามี เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบัน ประเทศอังกฤษยังได้นำหลักการตามทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ โดยถือว่าเป็นหลักการเบื้องต้นในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ดี และมีเหตุผล³⁶ เนื่องจากเมื่อการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว สามีก็มีหน้าที่ที่จะต้องดูแลครอบครัวเพิ่ม หากได้มีการสมรสใหม่ และสามีต้องออกไปทำงานเกือบทุกวัน ทำให้ไม่มีเวลาดูแลบ้านเรือนของตนเอง ซึ่งหากไม่มีการสมรสใหม่ ก็ต้องจ้างแม่บ้านมาดูแลบ้านเรือนของตนเอง นอกจากนี้สามียังมีหน้าที่ที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรด้วย ส่วนภริยานั้น แม้ว่าภริยาอาจจะต้องไปทำงานนอกบ้าน แต่ภริยาก็ก็น่าจะเป็นที่จะต้องจ้างแม่บ้านมาดูแลบ้านเรือนของตน เนื่องจาก โดยปกติภริยาจะทำงานบ้านอยู่แล้ว

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

วิธีการชำระเงินให้แก่กลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงตามคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินของศาล นั้น มีวิธีการชำระเงินดังต่อไปนี้³⁷

(1) ให้มีการชำระเงินเป็นครั้งคราว (periodical payment order) วิธีการชำระเงินดังกล่าวเป็นการนำรายได้ของกลุ่มสมรสที่ได้รับตามปกติไปจ่ายให้กับกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยที่กลุ่มสมรสไม่ต้องนำเงินของตนเองไปจ่ายให้กับกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งทั้งหมด กล่าวคือ ศาลมีอำนาจสั่งให้กลุ่มสมรสจ่ายเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดนัดได้ โดยอาจจ่ายให้แก่กันเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน หรือรายปี และเมื่อศาลพิพากษามีคำสั่งในเรื่องข้อกำหนดทางการเงิน โดยให้มีการชำระเงินเป็นครั้งคราวแล้ว คำสั่งดังกล่าวมีผลเมื่อศาลมีคำพิพากษาในเรื่องข้อกำหนดทางการเงิน ซึ่งวิธีการชำระเงินเป็นครั้งคราวดังกล่าว สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

³⁶ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 482). เล่มเดิม.

³⁷ มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของกลุ่มสมรสหลังการหย่า (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 36-38). เล่มเดิม.

1) การชำระเงินเป็นครั้งคราว โดยไม่มีหลักประกัน (Unsecured Payment) วิธีการชำระเงินดังกล่าว หากมีการผิดนัด คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับเงินสามารถฟ้องคดีต่อศาลเพื่อบังคับให้ คู่สมรสอีกฝ่ายจ่ายเงินให้เป็นไปตามคำสั่งในข้อกำหนดทางการเงิน โดยให้นำเอาเงินเดือนหรือค่าจ้างของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินมาชำระ หรือนำทรัพย์สินอื่นไปขายเพื่อนำเงินมาชำระให้แก่กัน แต่วิธีการชำระเงินเป็นครั้งคราว โดยไม่มีหลักประกัน มีข้อเสีย คือ หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงิน เป็นผู้ที่ไม่มีรายได้จากการทำงาน หรือไม่มีทรัพย์สินที่จะสามารถนำไปขายทอดตลาดได้ บุคคลดังกล่าวก็จะไม่สามารถจ่ายเงินให้กับอีกฝ่ายหนึ่งได้ คำบังคับตามคำพิพากษาดังกล่าวจึงไม่ได้ผลนัก

2) การชำระเงินเป็นครั้งคราว โดยมีหลักประกัน (Secured Payment) วิธีการชำระเงินดังกล่าว นอกจากคู่สมรสจะต้องจ่ายเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดแล้ว คู่สมรสจะต้องวางหลักประกัน เพื่อเป็นประกันในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งต้องจ่ายเงิน ไม่สามารถจ่ายเงินให้แก่กันได้ ในอนาคต ซึ่งการที่ไม่สามารถจ่ายเงินให้ได้นั้น อาจเกิดจากการจงใจผิดนัดของผู้จ่ายเงิน หรือคู่สมรสดังกล่าวตกเป็นบุคคลที่ไม่สามารถจ่ายเงินให้กับคู่หย่าได้ในภายหลัง เช่น ตกเป็นบุคคลล้มละลาย หรือกลายเป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว จนไม่สามารถจ่ายเงินให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายได้ หรือในอนาคตฝ่ายที่ต้องชำระเสียชีวิตได้เสียชีวิตลง หลักประกันดังกล่าว อาจมีในลักษณะของกองทุนที่ตั้งขึ้นโดยรัฐบาล หรือสมาคมที่สามมีกรียาจัดตั้งขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปกองทุนจะเป็นหุ้นที่อยู่ในการดูแลของทรัสต์ การชำระเงินด้วยวิธีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นประโยชน์สำหรับผู้รับเงินที่จะได้รับเงินอย่างต่อเนื่อง แต่ศาลจะกำหนดให้ใช้วิธีการชำระเงินดังกล่าว เพื่อการบรรเทาคดีที่เหมาะสมเท่านั้น เช่น คดีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งต้องชำระเงินมีทรัพย์สินจำนวนมาก และการนำเอาทรัพย์สินของคู่สมรสมาเป็นเงินกองทุนนี้ โดยทั่วไปจะไม่เกิน 1 ใน 3 ของจำนวนเงินทรัพย์สินของฝ่ายที่ต้องชำระเงิน³⁸

(2) ให้มีการชำระเป็นเงินก้อน (Lump Sum Order) วิธีการชำระเงินดังกล่าว เป็นการชำระเงินที่มีจำนวนมาก ซึ่งโดยทั่วไปศาลจะมีคำสั่งให้ชำระให้แก่กันเป็นเงินสดครั้งเดียวทั้งหมด โดยมีการกำหนดจำนวนเงินไว้แน่นอน และเมื่อศาลมีคำสั่งให้ชำระเงิน โดยวิธีการดังกล่าวแล้ว คำสั่งดังกล่าวไม่สามารถเปลี่ยนแปลงในภายหลังได้ แต่ศาลก็อาจมีคำสั่งให้ชำระเงินให้แก่กันเป็นงวด ๆ ก็ได้ และหากคู่สมรสที่มีหน้าที่จ่ายเงินผิดนัดในงวดใดงวดหนึ่ง ไม่ยอมจ่ายเงินตามที่ได้ตกลงกัน ถือว่าไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงที่ได้ให้กัน ก็อาจมีการคิดดอกเบี้ย

³⁸ From *Principles of Family Law* (p. 412), by S.M. Cretney and J.M. Masson, 1997.

การชำระหนี้ด้วยวิธีการดังกล่าว อาจชำระให้แก่กันเป็นเงินทุนเพื่ออุปการะเลี้ยงดู (Capitaliza Maintenance) โดยมีการนำเงินดังกล่าวไปลงทุน เพื่อให้เกิดรายได้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับเงิน ซึ่งในการคำนวณเงินดังกล่าวอาจใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ชื่อ “Duxbury Calculation” ซึ่งถูกตั้งขึ้นตามคดี Duxbury v. Calculation³⁹ มาช่วยในการคำนวณ ซึ่งโปรแกรมดังกล่าวจะนำตัวแปรต่าง ๆ เช่น ภาวะเงินเฟ้อ ความคาดหวังของชีวิต ภาษีเงินได้ การเติบโตของเงินทุนและรายได้จากการลงทุน เป็นต้น มาพิจารณาประกอบในการกำหนดจำนวนเงิน แต่ศาลก็มีดุลพินิจที่จะมีคำสั่งกำหนดจำนวนเงินแตกต่างกับจำนวนเงินตามโปรแกรมดังกล่าวได้ ไม่มีปัญหาในการบังคับคดี เนื่องจากจ่ายหมด

การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

ตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยคดีความเกี่ยวกับการสมรส ค.ศ. 1973 (Matrimonial Causes Act 1973) มาตรา 25 (b) กำหนดให้คำสั่งข้อกำหนดทางการเงินของศาล กรณีมีการชำระหนี้เป็นครั้งคราว สิ้นสุดลง เมื่อมีกรณีใดกรณีหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) กรณีมีการชำระหนี้เป็นครั้งคราว โดยไม่มีหลักประกัน เป็นอันสิ้นสุดลง เมื่อคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือฝ่ายที่ได้รับเงินทำการสมรสใหม่

(2) กรณีมีการชำระหนี้เป็นครั้งคราว โดยมีหลักประกัน เป็นอันสิ้นสุดลง เมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับเงินถึงแก่ความตาย หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับเงินทำการสมรสใหม่

มาตรการในการบังคับจ่ายเงินตามคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินไม่ดำเนินการจ่ายเงิน

วิธีการบังคับคดีตามคำพิพากษาในคดีที่ศาลมีคำสั่งเรื่องค่าอุปการะเลี้ยงดู และค่าเลี้ยงชีพ ศาลจะใช้วิธีอายัดรายได้ (Attachment of Earnings) โดยสั่งให้นายจ้างของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงิน จ่ายค่าจ้างหรือเงินเดือนเป็นจำนวนเงินที่แน่นอนให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับเงินภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีที่มีประโยชน์ และได้รับความนิยมนับเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ยังมีวิธีบังคับคดีตามคำพิพากษาในคดีเกี่ยวกับคำสั่งข้อกำหนดทางการเงินอีกหนึ่งวิธี คือ การกักขังลูกหนี้ทางแพ่ง (Imprisonment of Debtor's หรือ Committal) วิธีการดังกล่าวเป็นการใช้อำนาจโดยทั่วไปของศาล โดยในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินไม่เชื่อฟังคำพิพากษา โดยปฏิเสธไม่ยอมจ่ายเงินทั้งหมด ทั้งที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงินสามารถจ่ายได้ หรือมีวิธีการที่จะทำการจ่ายได้ ศาลมีอำนาจลงโทษคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายเงิน โดยให้กักขังทางแพ่งได้ ซึ่งคำสั่งให้กักขังทางแพ่ง อาจได้รับการทุเลา หรืองดไว้ภายในระยะเวลาหนึ่งภายใต้

³⁹ Duxbury v. Duxbury (1987) 1 FLR 7.

ข้อกำหนดใดที่ศาลอาจกำหนด และภายหลังจากการจับกุมกักขังแล้ว ศาลอาจปล่อยตัวไปตามคำร้องขอของผู้ถูกจับกุมกักขังก็ได้⁴⁰

3.2.1.2 สหรัฐอเมริกา

หากคู่สมรสมีความประสงค์ที่ไม่ต้องการอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา แต่ยังไม่แน่ใจว่าจะหย่าขาดจากกันดีหรือไม่ และมีเหตุผลอันสมควร คู่สมรสก็สามารถยื่นคำร้องขอต่อศาลเพื่อขอแยกกันอยู่ (Separation) ก็ได้ เพื่อที่จะทดสอบว่า คู่สมรสสามารถกลับไปอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาต่อไปได้หรือไม่ โดยในระหว่างแยกกันอยู่สามียังคงมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูภริยา ดังนั้น ภริยาจึงมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ (Alimony) จากสามีต่อไป หลังจากนั้นเมื่อแยกกันอยู่มาได้สักระยะหนึ่งแล้ว หากปรากฏว่า คู่สมรสแน่ใจแล้วว่าไม่สามารถที่จะกลับไปอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยาได้อีกต่อไป คู่สมรสสามารถดำเนินการฟ้องหย่าขาดจากกันได้ ซึ่งในการดำเนินคดีฟ้องหย่า (Divorce) หากภริยาผู้ฟ้องคดีเป็นฝ่ายชนะคดี ศาลจะมีคำพิพากษา หรือคำสั่งให้สามีจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ค่าธรรมเนียม และค่าทนายความแก่ภริยา ซึ่งศาลบางแห่งในสหรัฐอเมริกาได้กำหนดให้เงินค่าช่วยเหลือเลี้ยงดูบุตรผู้เยาว์ (Child support) เป็นเงินค่าเลี้ยงชีพที่ให้แก่กันเมื่อมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกันด้วย

สำหรับในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส (Annulment) แต่เดิมมีแนวคิดว่าการที่ศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส ก็เนื่องมาจากการสมรสที่เป็นโมฆะ ซึ่งเท่ากับว่าไม่มีการสมรสเกิดขึ้นมาตั้งแต่ต้น ดังนั้น เมื่อถือว่าไม่เคยมีการสมรสเกิดขึ้น ภริยาจึงไม่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ แต่ในปัจจุบันศาลในรัฐเกือบทุกมลรัฐ มีแนวคิดที่ว่า ถ้าภริยาสมรสโดยสุจริต ภริยาที่ควรได้รับความเห็นใจ ศาลจึงพิพากษาให้ภริยาที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาให้เพิกถอนการสมรส

ค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว โดยทั่วไปย่อมหมายถึงค่าอุปการะเลี้ยงดูที่สามีจะต้องให้ภริยาเท่านั้น แต่มีบางมลรัฐ ที่กำหนดให้ในกรณีที่สามีเป็นคนพิการ หรือมีฐานะยากจน ภริยาจะต้องเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับสามี เนื่องจากหากสามีที่เป็นคนพิการ หรือมีฐานะยากจน ไม่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากภริยาแล้ว ก็จะทำให้เป็นภาระแก่รัฐ ซึ่งรัฐต้องทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลดังกล่าว จึงมีการบัญญัติให้สามีที่เป็นคนพิการ หรือมีฐานะยากจนมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วย⁴¹

⁴⁰ Davis v. Hyman Co. (1903) 1 K.B. 854.

⁴¹ จาก การพิจารณาเกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูในสหรัฐอเมริกา, โดย สัตยชัย สิงห์ลกะ, 2519 (พฤษภาคม - มิถุนายน), *คูลพาท*, 23 (1), น. 59.

นอกจากนี้บางมลรัฐ ได้กำหนดให้ภริยาเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับสามี ในกรณีที่ปรากฏว่า ทรัพย์สินต่าง ๆ หรือรายได้ของภริยาเป็นผลที่ได้รับมาจากทรัพย์สินของสามีที่เคยสะสมไว้ด้วย แต่ในปัจจุบัน เกิดแนวคิดว่ายุติและชาย มีสิทธิและหน้าที่เท่าเทียมกัน ดังนั้น หากพบว่า คู่สมรสฝ่ายใด ไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ต่ำกว่าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งไม่มีรายได้ หรือมีรายได้ต่ำกว่าจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพเมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุด

การพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพในหลายมลรัฐ นั้น มีพื้นฐานมาจากความจำเป็นทางการเงินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ และความสามารถของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ⁴² เพื่อหลีกเลี่ยงความไม่เท่าเทียมกันทางฐานะทางเศรษฐกิจของคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ซึ่งคู่สมรสฝ่ายไม่มีรายได้หรือมีรายได้ต่ำจะได้รับค่าเลี้ยงชีพจากฝ่ายที่มีรายได้หรือฐานะดีกว่า⁴³ แต่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว มีบางมลรัฐ เช่น มลรัฐเท็กซัส และมลรัฐเพนซิลเวเนีย ซึ่งถือหลักว่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หน้าที่ในการอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมทั้งสิทธิต่าง ๆ ย่อมต้องสิ้นสุดลง มลรัฐเท็กซัส และมลรัฐเพนซิลเวเนีย จึงไม่มีกฎหมายบัญญัติให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เหมือนดังเช่นรัฐอื่น ๆ แต่อย่างใด

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

ศาลในสหรัฐอเมริกามีอำนาจในการใช้ดุลพินิจในการพิจารณาและการกำหนดค่าเลี้ยงชีพได้อย่างกว้างขวาง แต่ศาลจะต้องพิจารณาให้ละเอียดและรอบคอบมากที่สุด โดยต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและสภาพสังคม ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความรับผิดชอบของสามีในการอุปการะเลี้ยงดูภริยาและบุตร เช่น ในมลรัฐแมริแลนด์ ตามประมวลกฎหมายแมริแลนด์ ค.ศ. 2010 (Maryland Code 2010) ซึ่งบัญญัติหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้โดยเฉพาะในกฎหมายครอบครัว (Family Law) Title 11. โดยได้กำหนดให้ศาลมีคำตัดสินค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ตามพระราชบัญญัติคำร้องขอค่าเลี้ยงชีพ หรือในส่วนของคำพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะ หรือคำพิพากษาหย่าก็ได้ และคู่สมรสทั้งสองฝ่ายก็สามารถตกลงจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งได้เช่นกัน ซึ่งศาลจะกำหนดจำนวนและระยะเวลาของค่าเลี้ยงชีพไว้ในคำตัดสิน โดยตามมาตรา 1-106 ศาลอาจตัดสินระยะเวลาของค่าเลี้ยงชีพเริ่มขึ้นเมื่อมีการยื่นคำขอค่าเลี้ยงชีพ และเมื่อคำตัดสินในเรื่องระยะเวลาของค่าเลี้ยงชีพสิ้นสุดลงแล้ว ค่าเลี้ยงชีพจะไม่เพิ่มขึ้นอีกในอนาคต และ

⁴² *International Encyclopaedia Of Laws* (p. 115). Op.cit.

⁴³ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 30). เล่มเดิม.

ถึงแม้ว่าศาลอื่นที่มีเขตอำนาจได้มีคำพิพากษาให้หย่า หรือการสมรสเป็นโมฆะแล้วก็ตาม แต่ตาม มาตรา 11-105 บัญญัติให้ศาลในมลรัฐ Maryland สามารถตัดสินให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรส อีกฝ่ายหนึ่งได้ ถ้าศาลอื่นที่มีเขตอำนาจนั้นไม่มีหรือไม่สามารถใช้เขตอำนาจเหนือฝ่ายที่เรียก ค่าเลี้ยงชีพ และฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพมีภูมิลำเนาอยู่ภายในรัฐนี้อย่างน้อยเป็นเวลา 1 ปีก่อนที่จะมี คำพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะหรือมีคำพิพากษาหย่า

การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ

ศาลในมลรัฐแมริแลนด์มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการกำหนดจำนวนและระยะเวลา ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยให้เป็นดุลพินิจของศาล ซึ่งศาลจะต้องพิจารณาตามความจำเป็นและ ความเหมาะสมของคู่สมรสในแต่ละคดี ซึ่งจะต้องไม่เป็นภาระหนักแก่ฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมาก จนเกินไป โดยคำนึงถึงปัจจัยที่สำคัญ⁴⁴ ตามมาตรา 11 – 106 ดังต่อไปนี้

(1) ความสามารถของฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพในการที่จะเลี้ยงชีพตนเอง ศาลไม่ได้ พิจารณาเฉพาะรายได้ที่ฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพได้รับจากการประกอบอาชีพเท่านั้น แต่จะพิจารณาถึง ความรู้ความสามารถในการหารายได้ด้วย ซึ่งดูจากผลของการทำงานหรือประกอบธุรกิจว่าได้ หาเลี้ยงชีพอย่างเต็มความรู้ความสามารถหรือไม่ โดยพิจารณาจากความสามารถในการหาเลี้ยงชีพ ของฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพทั้งหมด หรือบางส่วน

(2) ระยะเวลาที่จำเป็นสำหรับฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพที่จะได้รับการศึกษาที่เพียงพอหรือ ได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้คู่สมรสนั้นสามารถได้งานที่เหมาะสม

(3) มาตรฐานการใช้ชีวิตคู่ในระหว่างสมรส

(4) ระยะเวลาในการสมรส

(5) ความช่วยเหลือที่เป็นตัวเงิน และไม่ใช้ตัวเงินของคู่สมรสแต่ละฝ่ายที่ให้แก่ ครอบครัว

(6) สถานการณ์ที่ทำให้คู่สมรสแต่ละฝ่ายเห็นห่างกัน หรือมีความบาดหมางกัน

(7) อายุของคู่สมรสแต่ละฝ่าย

(8) สภาพร่างกายและจิตใจของคู่สมรส

(9) ความสามารถของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และความจำเป็นของ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เพื่อขอรับความช่วยเหลือตามสมควร โดยคู่สมรสฝ่ายซึ่งมี หน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้นสามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้ตามความเหมาะสมของรายได้และทรัพย์สินที่ ตนมีอยู่

⁴⁴ แหล่งเดิม.

(10) ข้อตกลงใด ๆ ระหว่างคู่สมรสทั้งสองฝ่าย

(11) ความจำเป็นทางการเงินและแหล่งรายได้ของคู่สมรสแต่ละฝ่ายรวมถึงรายได้และทรัพย์สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ จำนวนหนี้ทางการเงินของแต่ละฝ่าย รวมถึงสิทธิที่จะได้รับเงินเกษียณ เป็นต้น โดยหากศาลเห็นว่า การให้ค่าเลี้ยงชีพจะทำให้กระทบกระเทือนต่อเงินทุนของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ศาลอาจกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจ่ายเฉพาะส่วนที่เป็นรายได้ โดยไม่ให้กระทบกระเทือนถึงเงินทอนก็ได้

นอกจากนี้มลรัฐนิวยอร์กได้กำหนดหลักเกณฑ์การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่แตกต่างจากหลักเกณฑ์หรือวิธีการของมลรัฐแมริแลนด์ โดยนอกจากที่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวแล้ว กฎหมายของมลรัฐนิวยอร์กได้กำหนดให้คู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีหน้าที่ต้องเปิดเผยฐานะของตน โดยคู่สมรสทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดทำเป็นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สิน และรายได้ทุกชนิด รวมทั้งทรัพย์สินทั้งหลายที่มีการจำหน่ายโอนไปในระยะเวลาสามปีก่อนหน้านั้น เพื่อเสนอให้ศาล นำไปพิจารณาในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพด้วย⁴⁵

สำหรับระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ตามประมวลกฎหมายแมริแลนด์ ค.ศ. 2010 (Maryland Code 2010) มาตรา 1-106 กำหนดให้ศาลสามารถตัดสินให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเริ่มตั้งแต่เมื่อมีการยื่นคำขอค่าเลี้ยงชีพก็ได้ และเมื่อคำตัดสินในเรื่องระยะเวลาสิ้นสุดแล้ว ค่าเลี้ยงชีพจะไม่เพิ่มอีกในอนาคต และตามมาตรา 1-106 (c) ได้บัญญัติไว้ในกรณีที่ศาลพิจารณาแล้วพบว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีอายุ หรือเจ็บป่วย หรือมีความอ่อนแอ หรือพิการ ซึ่งไม่อาจคาดหวังได้ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจะสามารถเลี้ยงตนเองได้ หรือแม้ว่าภายหลังคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีความสามารถ หรือคาดหวังได้ว่าจะเลี้ยงตนเองได้ แต่มาตรฐานในการดำรงชีวิตของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายยังคงแตกต่างกันมากเกินไป ศาลอาจมีคำตัดสินให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน โดยไม่มีระยะเวลาสิ้นสุดก็ได้

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

เกี่ยวกับวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพของสหรัฐอเมริกา โดยทั่วไป ศาลจะพิจารณาตามความเหมาะสม โดยอาจกำหนดให้จ่ายชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราว หรือจะกำหนดให้ชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนก็ได้ ซึ่งในแต่ละมลรัฐมีหลักการและวิธีการการชำระค่าเลี้ยงชีพที่แตกต่างกันไป เช่น มลรัฐนิวแฮมป์เชียร์ ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพตามความสะดวกและความเหมาะสมของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพและคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับ

⁴⁵ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 506). เล่มเดิม.

ค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งศาลอาจมีคำสั่งให้ชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยชำระให้แก่กันเป็นเงินก้อนคราวเดียว หรือชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราว หรือให้ชำระค่าเลี้ยงชีพทั้งเป็นเงินก้อนคราวเดียว และชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราวก็ได้⁴⁶ และศาลจะมีคำสั่งให้มีการชำระค่าเลี้ยงชีพแก่กันเป็นเวลาไม่เกินสามปี นับแต่วันหย่าขาดจากกัน หากครบกำหนดเวลาดังกล่าวแล้ว ศาลจะทำการไต่สวนถึงฐานะของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพเพื่อนำไปพิจารณาถึงความเหมาะสมในการเพิกถอน ลด หรือเพิ่มจำนวนค่าเลี้ยงชีพต่อไป⁴⁷

ในสหรัฐอเมริกา มีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพหลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามมลรัฐ โดยแบ่งได้ ดังนี้⁴⁸

(1) ค่าเลี้ยงชีพชั่วคราว หรือค่าเลี้ยงชีพระหว่างพิจารณา (temporary alimony or alimony pendent lite)⁴⁹ เป็นเงินที่ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นการช่วยเหลือในเรื่องค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพในระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาคดี แยกกันอยู่ หรือคดีหย่า โดยอาจเป็นเงินช่วยเหลือในเรื่องของการเตรียมเอกสารของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งที่ใช้ในทางกฎหมาย รวมถึงค่าทนายความด้วยก็ได้

(2) ค่าเลี้ยงชีพโดยไม่มีกำหนดเวลา (permanent alimony) เป็นเงินที่ศาลมีคำสั่งให้คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด เว้นแต่เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพทำการสมรสใหม่ หรือไปอยู่กินฉันท์สามีภริยากับหญิงอื่นหรือชายอื่น แต่การจ่ายค่าเลี้ยงชีพในรูปแบบดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ศาลอาจมีคำสั่งให้ลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพได้ หรือหากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพเจ็บป่วย ทำให้มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ศาลอาจมีคำสั่งให้เพิ่มจำนวนค่าเลี้ยงชีพได้เช่นกัน หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

(3) ค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อน (lump-sum alimony or alimony in gross) เป็นค่าเลี้ยงชีพที่มีการกำหนดจำนวนเงินที่แน่นอน ซึ่งโดยทั่วไปจะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันเป็นเงินสด โดยคู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเป็นการทดแทนหนี้ในการอุปการะเลี้ยงดูก่อนหน้า

⁴⁶ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 35). เล่มเดิม.

⁴⁷ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 506). เล่มเดิม.

⁴⁸ มาตรการการจ่ายค่าเลี้ยงชีพของคู่สมรสหลังการหย่า (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 30-31). เล่มเดิม.

⁴⁹ From *The Law of Marriage and Marital Alternative* (p. 157), by William J. O' Donnell and David A. Jones, 1982.

(4) ค่าเลี้ยงชีพเพื่อผู้ฐานะตนเอง (rehabilitative alimony) เป็นค่าเลี้ยงชีพที่เป็นไปเพื่อช่วยเหลือคู่สมรสให้สามารถฟื้นฟูความสามารถในการทำงาน การประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ เพื่อหารายได้ของตนให้มากขึ้นกว่าเดิม หรือเพื่อให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพสามารถเลี้ยงตัวเองต่อไปได้ภายหลังการหย่า ซึ่งโดยทั่วไปค่าเลี้ยงชีพเพื่อผู้ฐานะตนเอง จะกำหนดระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้แน่นอน แต่ศาล หรือคู่สมรสอาจตกลงกัน โดยบัญญัติให้มีการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพก็ได้ โดยศาลจะพิจารณาเปลี่ยนแปลงโดยดูจากเงื่อนไขของแต่ละกรณีที่เกิดขึ้นในภายหลังจากที่ศาลมีคำสั่งไปก่อนหน้านี้ เพื่อนำมาประกอบการพิจารณาการสิ้นสุด หรือการเพิ่มหรือลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพตามที่ศาลเห็นสมควร และเมื่อคู่หย่าได้พยายามอย่างเต็มที่ที่จะฟื้นฟูตนเองในเวลาที่เหมาะสมแล้วก็ให้ยุติการชำระค่าเลี้ยงชีพนั้น⁵⁰

การเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

หากมีสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ภริยาซึ่งเป็นผู้ได้รับค่าเลี้ยงชีพมีฐานะร่ำรวยขึ้น ภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ศาลอาจมีคำสั่งให้เปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพได้ โดยพิจารณาจากความจำเป็นของฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพ และความสามารถของฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งแล้วแต่ว่ากฎหมายในแต่ละมลรัฐจะกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพกันอย่างไร และในกรณีที่มีการกำหนดระยะเวลาในการให้ค่าเลี้ยงชีพแล้ว หากในระหว่างการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ มีเหตุการณ์เกิดขึ้น ที่จะทำให้เกิดความไม่ยุติธรรมหากไม่มีการขยายระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพอาจร้องขอต่อศาล ให้มีคำสั่งเปลี่ยนแปลงจำนวนค่าเลี้ยงชีพ หรือระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามสถานการณ์ และความยุติธรรมคำร้องขอได้ด้วยเช่นกัน

การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

ตามประมวลกฎหมายแมริแลนด์ ค.ศ. 2010 (Maryland Code 2010) มาตรา 11-108 บัญญัติให้ค่าเลี้ยงชีพสิ้นสุดลงในกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้ หากคู่สมรสไม่ได้ตกลงกันไว้ว่าค่าเลี้ยงชีพจะสิ้นสุดลงเมื่อใด

- (1) ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย
- (2) ฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่
- (3) ศาลพบว่าการสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพนั้นเป็นสิ่งจำเป็นในการหลีกเลี่ยงผลที่ไม่เหมาะสม และความไม่ยุติธรรม

⁵⁰ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 497). เล่มเดิม.

ส่วนมลรัฐอื่น ๆ บัญญัติเรื่องการสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพไว้คล้ายคลึงกัน โดยให้ค่าเลี้ยงชีพสิ้นสุดลงเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย หรือฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ หรือหากฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ได้สมรสใหม่ แต่อยู่กินฉันท์สามีภริยากับผู้อื่น

มาตรการในการบังคับจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ดำเนินการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลมีคำพิพากษาหรือคำสั่งให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งแล้ว หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพอาจยื่นคำร้องต่อศาล ซึ่งศาลอาจใช้วิธีการบังคับอื่น ๆ เช่น มีคำสั่งให้นายจ้างของฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หักเงินเดือนของฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพแล้วนำส่งให้กับฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ (วิธีอายัดทรัพย์สิน) หรือให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ นำหลักประกันมาวางศาล หรือยึดทรัพย์ของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ แต่หากความปรากฏโดยชัดแจ้งว่าคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จงใจไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่ง และไม่สามารถใช้วิธีบังคับอื่น ๆ ได้ ศาลจะลงโทษจำคุกคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ เว้นแต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะแสดงให้ศาลเห็นว่า ตนไม่สามารถปฏิบัติตามคำพิพากษาหรือคำสั่งได้ เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่และเหตุการณ์ต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากในขณะที่ศาลมีคำพิพากษาหรือมีคำสั่ง⁵¹ เช่น ภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษาฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ มีฐานะยากจนลงมาก เป็นต้น

3.2.1.3 ประเทศแคนาดา

ค่าเลี้ยงชีพ (Spousal support) ตามกฎหมายประเทศแคนาดา หมายถึง เงินที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งในระหว่างสมรส หรือให้แก่กันภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว หรือเป็นเงินที่บุคคลที่ไม่ได้สมรสกัน แต่อยู่กินร่วมกันฉันท์สามีภริยาภายใต้ระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี (common – law partner) ได้ให้แก่กัน ซึ่งเงินดังกล่าวมีขึ้น เพื่อช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิตของอีกฝ่ายหนึ่ง และเงินดังกล่าวจะถูกเรียกว่าค่าเลี้ยงชีพ (Alimony) หรือค่าอุปการะเลี้ยงดู (Maintenance)⁵²

สำหรับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นเงินที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงนั้น กฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า ค.ศ. 1985 (Divorce Act 1985) ซึ่งเป็นบทบัญญัติของสหพันธรัฐ (Federal Law) และกฎหมายว่าด้วยเรื่องของการสัมพันธ์เกี่ยวกับครอบครัว

⁵¹ การพิจารณาเกี่ยวกับค่าอุปการะเลี้ยงดูในสหรัฐอเมริกา (น. 61). เล่มเดิม.

⁵² ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 37). เล่มเดิม.

(The Family Relations Act 1996) ซึ่งเป็นบทบัญญัติของมลรัฐหรือกฎหมายท้องถิ่น ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่กันในกรณีหย่า (Spousal support) ไว้ โดยเฉพาะใน Part 7 ของกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า ตามมาตรา 15.2(6) ได้บัญญัติวัตถุประสงค์ของค่าเลี้ยงชีพอยู่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อรับรู้ข้อได้เปรียบทางเศรษฐกิจใด ๆ หรือข้อเสียของกลุ่มสมรสที่เกิดจากการสมรส หรือการแตกสลายของการสมรส
2. เพื่อจัดสรรค่าใช้จ่ายที่คู่สมรสได้รับผลกระทบใด ๆ จากค่าใช้จ่ายในการดูแลบุตรที่เกิดจากการสมรส รวมถึงหนี้หรือภาระผูกพันใด ๆ ที่เกิดจากการเลี้ยงดูบุตรของคู่สมรส
3. เพื่อเป็นการบรรเทาความยากลำบากทางการเงินของกลุ่มสมรสที่เกิดขึ้นภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง
4. เพื่อให้คู่สมรสแต่ละฝ่ายสามารถช่วยเหลือ หรือพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจได้ ภายในระยะเวลาที่เหมาะสม

จากวัตถุประสงค์ของค่าเลี้ยงชีพดังกล่าว จึงเห็นได้ว่า การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นไปเพื่อช่วยเหลือพื้นฐานของฝ่ายที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพ

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

การใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า ได้กำหนดเงื่อนไขว่า คู่สมรสที่มีสิทธิจะได้รับค่าเลี้ยงชีพภายหลังการหย่า จะต้องสมรสกันถูกต้องตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด แต่ตามกฎหมายประเทศแคนาดา นั้นไม่ได้กำหนดแนวทางการเรียกค่าเลี้ยงชีพไว้ โดยเฉพาะ ดังนั้น เมื่อการสมรสสิ้นสุดลง ศาลอาจมีคำสั่งให้ไม่มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ได้ ซึ่งศาลจะมีคำสั่งให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาจากพฤติการณ์พิเศษที่เกิดขึ้นกับคู่สมรสแต่ละกรณีไป โดยเป็นดุลพินิจของศาลอย่างกว้างขวาง

ตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า มาตรา 15.2(4) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการพิจารณา เพื่อให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยนำเงื่อนไข วิธีการ และความจำเป็น และพฤติการณ์อื่น ๆ ของคู่สมรส รวมถึงระยะเวลาที่คู่สมรสได้อยู่กินกันฉันท์สามีภริยา และหน้าที่ของคู่สมรสแต่ละฝ่ายในระหว่างที่ได้อยู่กินฉันท์สามีภริยา รวมทั้งคำสั่ง ข้อตกลง หรือการจัดการใด ๆ ที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือของคู่สมรส มาประกอบการพิจารณาในการมีคำสั่งในเรื่องค่าเลี้ยงชีพ และนอกจากนี้ ศาลยังสามารถนำเอาเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ศาลเห็นว่าเกี่ยวข้องมาประกอบการพิจารณาในการมีคำสั่งในเรื่องค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย เช่น ข้อเสียเปรียบทางเศรษฐกิจที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้สูญเสียไปโดยเป็นผลมาจากการสมรส อาทิเช่น ทักษะในเรื่องของอาชีพ โอกาสที่จะได้งาน หรือความสามารถที่จะได้งานทำ รวมไปถึงความสามารถในการหารายได้ ซึ่งอาจจะลดลง เพราะภาวะ

ภายในครอบครัว เช่น ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากอุปการะเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น⁵³ แต่ตามมาตรา 15(5) บัญญัติไม่ให้ศาลนำเอาความประพฤติผิดใด ๆ ของคู่สมรสที่เกี่ยวข้องกับการสมรสมาประกอบการพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เช่น การมีคู่ หรือมีชื่อเสียงเสียหายในเชิงชู้สาว เป็นต้น คู่สมรสที่มีความประพฤติผิดในการสมรสจึงยังมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพด้วยเช่นกัน

การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ

กฎหมายของประเทศแคนาดา ไม่ได้กำหนดแนวทางการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพไว้อย่างแน่นอน แต่ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจในการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ของคู่สมรส โดยคำนึงถึงรายได้ของผู้ให้ค่าเลี้ยงชีพ และความจำเป็นอย่างแท้จริงของผู้รับค่าเลี้ยงชีพประกอบกัน⁵⁴

ส่วนระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้น กฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า มาตรา 15.1(4) กำหนดให้ศาลมีอำนาจกำหนดระยะเวลาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยอาจมีคำสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นระยะเวลาที่แน่นอน หรือไม่แน่นอนก็ได้ หรือมีคำสั่งให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพจนกว่าจะมีสถานการณ์พิเศษเกิดขึ้นก็ได้ เช่น เมื่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งรับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ คู่สมรสอีกฝ่ายก็ไม่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เป็นต้น

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

เกี่ยวกับวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ ตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า ไม่มีกฎหมายกำหนดไว้แน่นอนตายตัว แต่มาตรา 15.2(1) ของกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า ได้บัญญัติให้ศาลเป็นผู้พิจารณาความเหมาะสมในการกำหนดวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพด้วยวิธีการที่เหมาะสมที่สุด โดยให้ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจพิจารณาตามความเหมาะสม โดยให้มีความรอบคอบถึงพฤติการณ์ประกอบของแต่ละกรณี และพิจารณาตามปัจจัยต่าง ๆ ของคู่สมรส ซึ่งรวมถึงความเป็นอยู่ และสภาพทางเศรษฐกิจของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย และบุตรที่อยู่ในการอุปการะของคู่สมรสทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว ศาลจะมีคำสั่งให้คู่สมรสจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราว (periodic sum) โดยให้จ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน เป็นรายสัปดาห์ หรือรายเดือน แต่ศาลสามารถสั่งให้เปลี่ยนให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นรายปีก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับอัตราค่าครองชีพใน

⁵³ แหล่งเดิม.

⁵⁴ *Spousal support*. (ม.ป.ป.) สืบค้น 10 สิงหาคม 2558, จาก

แต่ละปี⁵⁵ และศาลก็สามารถสั่งให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเงินก้อนในคราวเดียวกันก็ได้ หากปรากฏว่ามีเหตุดังต่อไปนี้⁵⁶

(1) คู่สมรสฝ่ายซึ่งต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพอาจมีประวัติล้มเหลวในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราว

(2) คู่สมรสฝ่ายซึ่งต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ซื่อสัตย์ หรือได้หลอกลวงในระหว่างการพิจารณาคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสถานะทางการเงิน

(3) มีความเกลียดชังและเป็นปรปักษ์อย่างรุนแรงระหว่างคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพอาจจะไม่ทำตามคำสั่งในการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราว

(4) คู่สมรสฝ่ายซึ่งรับค่าเลี้ยงชีพมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรับค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนคราวเดียว เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน

(5) คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการรับค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนคราวเดียว เพื่อความมั่นคงทางการเงินของตน

(6) คู่สมรสฝ่ายซึ่งต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่มีสถานะทางการเงินเพียงพอที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราวได้

(7) คู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพนั้นสามารถที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนในคราวเดียว และคู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายนั้นตกงานหรือไม่อาจคาดได้ว่าจะได้ทำงาน

(8) เงินค่าเลี้ยงชีพเป็นครั้งคราวนั้นไม่เพียงพอที่จะใช้ในการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลมีคำสั่งในเรื่องค่าเลี้ยงชีพไว้อย่างไรแล้ว โดยปกติ ศาลจะไม่เปลี่ยนแปลงคำสั่งดังกล่าว แต่ตามกฎหมายว่าด้วยเรื่องการหย่า มาตรา 17(1) บัญญัติว่า คำพิพากษาของศาลอาจมีคำสั่งเปลี่ยนแปลง เพิกถอน หรือระงับชั่วคราวในอนาคต หรือมีผลย้อนหลังได้ ดังนั้น ศาลจึงมีอำนาจเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนคำสั่งในเรื่องค่าเลี้ยงชีพได้ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าพฤติการณ์ในเรื่องของเงื่อนไข วิธีการ ความจำเป็น หรือสถานการณ์อื่น ๆ ของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายที่เกิดขึ้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในพฤติการณ์อันเป็นสาระสำคัญ หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในพฤติการณ์ที่ไม่อาจคาดการณืได้ หรือ

⁵⁵ From *Introduction to Candian Family Law* (p. 119), by Julien D. payne, Marilyn A. Payne, 1994, Scarbrough Ontario: carswell.

⁵⁶ *Spousal support*. (ม.ป.ป.) สืบค้น 10 สิงหาคม 2558, จาก <http://www.bcfamilylawresource.com/05/0500body.htm>.

พฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปจนเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะไม่เป็นการยุติธรรมหรือไม่สมเหตุสมผล⁵⁷

การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ สมรสใหม่ หรือ ไปอยู่กับอีกคนที่สามมีภริยากับผู้อื่น ค่าเลี้ยงชีพ ย่อมเป็นอันสิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจึงไม่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป แม้ยังไม่ครบกำหนดระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม

สำหรับกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่นั้น เนื่องจากศาลมีแนวคิดว่า หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไปทำการสมรสใหม่ นอกจากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีภาระที่จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพยังมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสใหม่ด้วย หากยังคงให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ทำหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไปตามเดิม คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ คงไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ และ ไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสใหม่ได้ในเวลาเดียวกัน ดังนั้น เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของคู่สมรสใหม่ ศาลจึงต้องทำให้มั่นใจได้ว่า หลักประกันทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่สองนั้นจะไม่ถูกทำลายเพราะเหตุจากหนี้ค้างชำระ ซึ่งเกิดจากการหย่าก่อนหน้านั้น โดยหลักการเพื่อศีลธรรมนั้น อาจต้องยอมผ่อนปรนเมื่อเกิดความจำเป็นในทางปฏิบัติ ศาลจึงอาจมีคำสั่งผ่อนปรน โดยยอมให้มีการลดค่าเลี้ยงชีพได้จากแนวคิดดังกล่าว จึงแสดงให้เห็นว่า ศาลได้นำความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมาประกอบการพิจารณาการกำหนดจำนวน หรือการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพด้วย

3.2.2 หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพตามระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law Systems)

3.2.2.1 สาธารณรัฐฝรั่งเศส

แต่เดิมกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีหลักการเป็นไปตามกฎหมายทางศาสนาโรมันคาทอลิก ที่เรียกว่า droit canon ซึ่งเมื่อบุคคล 2 คน ตกลงสมรสใจใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภริยา โดยการแต่งงานกันแล้ว จะหย่าขาดจากกันไม่ได้ เว้นแต่แยกกันอยู่เท่านั้น แต่ต่อมาภายหลังได้มีการแบ่งแยกศาสนาเป็นนิกายต่างๆ ฟราเมซอน ราดิโก้ และบุคคลอื่นๆ รวมทั้งพวกยิวได้เสนอกฎหมายให้มีการหย่า สาธารณรัฐฝรั่งเศส จึงได้มีการตรากฎหมาย ในเรื่อง

⁵⁷ Introduction to Candian Family Law (p. 119). Op.cit.

การหย่าขึ้น ตามกฎหมายลงวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1884 โดยยินยอมให้คู่สมรสที่ไม่อยากใช้ชีวิตคู่อยู่ร่วมกันต่อไปสามารถทำการหย่าได้⁵⁸

การสมรส ทำให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่อกันระหว่างสามีภริยา โดยสามีและภริยามีหน้าที่ต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกัน แต่หากเมื่อใดที่การสมรสสิ้นสุดลง โดยการหย่าที่มีสาเหตุมาจากการแตกสลายของชีวิตคู่ (Rupture of Community Life) หน้าที่ของสามีภริยาในการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันย่อมสิ้นสุดลงด้วย ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 270 อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตราดังกล่าว ได้กำหนดข้อยกเว้นไว้ว่าหากปรากฏว่า การสมรสที่สิ้นสุดลงก่อให้เกิดความเสียหายในลักษณะที่เป็นความแตกต่างกันในเรื่องฐานะการดำรงชีพของคู่สมรส หน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันดังกล่าวยังไม่สิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายหนึ่งยังคงมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือและอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งต่อไป

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

กฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส ไม่ได้เรียกเงินหรือประโยชน์อื่นใดที่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลือและอุปการะเลี้ยงดูคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง โดยใช้คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ (Alimony)” แต่ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 270 ได้ใช้คำว่า “ค่าชดเชย (Compensatory Benefits)” ซึ่งตามบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ได้กำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าชดเชยไว้ว่า การสมรสที่สิ้นสุดลงจะต้องก่อให้เกิดความแตกต่างในด้านฐานะการดำรงชีพของคู่สมรส คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจึงจะมีสิทธิได้รับค่าชดเชยจากอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น การจ่ายค่าชดเชยตามกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส จึงไม่นำเอาเหตุแห่งการหย่ามาประกอบการพิจารณาของศาลแต่อย่างใด แต่คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะมีสิทธิได้รับค่าชดเชยได้จะต้องดำเนินการฟ้องเข้ามาในคดีฟ้องหย่าด้วย โดยให้ศาลเป็นผู้กำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ⁵⁹ ซึ่งการหย่าขาดจากกัน โดยความยินยอมของคู่สมรส ก็ต้องมีการเสนอให้ศาลเป็นผู้พิจารณาอนุญาตด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ศาลอาจปฏิเสธ ไม่ให้มีการจ่ายค่าชดเชยแก่กันได้ หากการจ่ายค่าชดเชยไม่เป็นไปตามความจำเป็นของฝ่ายที่จะได้รับค่าชดเชย และจำนวนทรัพย์สิน รวมทั้งความสามารถทางการเงินของฝ่ายที่จะจ่ายค่าชดเชย และไม่เป็นไปตามปัจจัยต่าง ๆ ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 271 บัญญัติไว้ หรืออาจปฏิเสธ ไม่ให้มีการจ่ายค่าชดเชยแก่กันได้ หากคำร้องขอของ

⁵⁸ จาก “การแยกกันอยู่และการหย่าตามกฎหมายฝรั่งเศสโดยย่อ,” โดย สมบัติ วัจตาล, 2506 (พฤษภาคม), 2506, *จุลพาท*, 6(5), น. 372.

⁵⁹ จาก *ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) (น. 122), โดย นุชทิพย์ ป. บรรจงศิลป์, 2524, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกค่าชดเชยเป็นความเท็จทั้งหมด หรือการจ่ายค่าชดเชยจะไม่เป็นธรรมแก่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 278 ซึ่งศาลจะพิจารณาตามสถานการณ์ที่การสมรสสิ้นสุดเป็นกรณีไป

การกำหนดจำนวนค่าชดเชย

ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 271 กำหนดให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดจำนวนค่าชดเชยตามความจำเป็นของฝ่ายที่จะได้รับค่าชดเชย และจำนวนทรัพย์สินรวมทั้งความสามารถทางการเงินของฝ่ายที่จะจ่ายค่าชดเชย โดยนำสถานการณ์ในขณะที่หย่าขาดจากกัน และสถานการณ์ในอนาคตที่คาดหมายได้มาประกอบการพิจารณา นอกจากนี้ ศาลจะต้องคำนึงถึงปัจจัยดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) ระยะเวลาการสมรส
- (2) อายุและสุขภาพของคู่สมรส
- (3) คุณวุฒิในการประกอบอาชีพของคู่สมรส
- (4) ผลที่เกิดขึ้นกับคู่สมรสที่ใช้ระยะเวลาระหว่างสมรสไปกับการให้การศึกษา และเลี้ยงดูบุตร รวมถึงระยะเวลาที่ต้องให้การศึกษาและเลี้ยงดูบุตรในอนาคต หรือคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นกับคู่สมรสที่ได้สูญเสียอาชีพไปในระหว่างสมรส
- (5) ทรัพย์สินที่ประเมินได้ และทรัพย์สินในอนาคตที่อาจคาดหมายได้ของคู่สมรส ทั้งที่เป็นทุนทรัพย์และที่เป็นรายได้ ภายหลังจากการชำระบัญชีตามระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา
- (6) สิทธิต่าง ๆ ที่มีอยู่ และสิทธิในอนาคตที่อาจคาดหมายได้
- (7) สถานการณ์ของคู่สมรสในการได้รับเงินบำนาญ

นอกจากนี้ ในการกำหนดจำนวนค่าชดเชยโดยศาลหรือโดยคู่สมรส หรือในขณะที่มีการยื่นคำร้องขอแก้ไขค่าชดเชย คู่สมรสอาจร้องขอให้ศาลประกาศรับรองความถูกต้องของทรัพย์สินรายได้ และการดำรงชีพของคู่สมรสได้ โดยศาลจะพิจารณาถึงความเป็นผู้รับ และการปฏิบัติตนที่จะได้รับเงินจำนวนดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเป็นธรรม และช่วยให้ผู้จ่ายเงินค่าชดเชยมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้ชัดเจน⁶⁰

และสำหรับกรณีการสมรสสิ้นสุดลง เนื่องจากการหย่าขาดจากกันโดยความยินยอมของคู่สมรส คู่สมรสสามารถทำข้อตกลงกำหนดจำนวนค่าชดเชย และระยะเวลาการจ่ายค่าชดเชยแล้วเสนอให้ศาลอนุญาต ซึ่งคู่สมรสทั้งสองฝ่ายอาจตกลงให้ค่าชดเชยเป็นอันสิ้นสุดลงเมื่อ

⁶⁰ จาก มาตรการทางกฎหมายในการเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู ศึกษาเฉพาะกรณี: คู่สมรส (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 40), โดย กฤตภาส สุวรรณศรี, 2552, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

เกิดสถานการณ์พิเศษได้ และอาจตกลงให้ชำระค่าชดเชยให้แก่กันในรูปแบบรายปี ตามระยะเวลาที่จำกัดได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 278

วิธีการชำระค่าชดเชย

ไม่ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลงโดยความยินยอมของกลุ่มสมรส หรือโดยคำพิพากษาของศาล ศาลจะเป็นผู้พิจารณากำหนดวิธีการชำระค่าชดเชย ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 274 บัญญัติให้มีวิธีการชำระค่าชดเชย ดังนี้

(1) ให้ชำระเป็นเงินก้อนตามคำพิพากษาให้หย่า โดยให้วางหลักประกัน ซึ่งวิธีการชำระค่าชดเชย โดยให้เงินก้อนตามคำพิพากษาให้หย่าดังกล่าว ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 277 บัญญัติให้ศาลมีคำสั่งให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยวางหลักประกัน หรือทำสัญญาค้ำประกัน โดยให้ชำระค่าชดเชยเป็นเงินรายปี หรือเป็นเงินทุน

(2) ให้ชำระ โดยการโอนสิทธิในทรัพย์สินซึ่งกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิอยู่อาศัย หรือมีสิทธิเก็บกินดังกล่าว ไม่ว่าจะ เป็นระยะเวลาแค่เพียงหนึ่ง ชั่วโมงหรือตลอดชีพ แต่หากเป็นทรัพย์สินที่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยได้มาจากการให้โดยเสน่หา หรือโดยมรดก ห้ามมิให้โอนสิทธิในทรัพย์สินดังกล่าว เว้นแต่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยจะยินยอม

(3) ให้ชำระเป็นเงินทุน ในกรณีที่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยไม่สามารถจ่ายค่าชดเชยตามวิธีการที่ (1) หรือ (2) ศาลอาจมีคำสั่งให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยชำระค่าชดเชยเป็นเงินทุนภายในระยะเวลา 8 ปี ซึ่งรูปแบบของการชำระเงินโดยวิธีนี้ จะต้องสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การจ่ายเงินเป็นครั้งคราวที่เหมาะสมและเป็นธรรม และหากภายหลังสถานการณ์ของฝ่ายที่จ่ายค่าชดเชยเปลี่ยนแปลงไป ฝ่ายที่จ่ายค่าชดเชยสามารถร้องขอต่อศาล โดยขอให้แก้ไขข้อตกลงการชำระเงินด้วยวิธีการดังกล่าวต่อศาลได้ ซึ่งเมื่อศาลพิจารณาเป็นพิเศษตามเหตุที่อ้างแล้ว ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้ชำระเป็นเงินทุนนานกว่า 8 ปีก็ได้ นอกจากนี้ ฝ่ายที่จ่ายค่าชดเชยอาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงการชำระยอดคงเหลือของเงินทุนในเวลาใดก็ได้ภายหลังจากการชำระบัญชีตามระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา และฝ่ายที่ได้รับค่าชดเชยอาจกล่าวอ้างต่อศาลในการอ้างสิทธิที่จะได้รับการชำระเงินค่าชดเชยจากยอดเงินคงเหลือของเงินทุนได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 275

การเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

ในกรณีที่ศาลมีคำสั่งให้กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยจ่ายค่าชดเชยเป็นเงินทุนภายในระยะเวลา 8 ปี หากปรากฏว่า สถานการณ์ของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยเปลี่ยนแปลงไป กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยอาจขอให้ศาลแก้ไขข้อตกลงการชำระเงินโดย

วิธีการดังกล่าวได้ และหากศาลพิจารณาเป็นพิเศษตามเหตุที่อ้างแล้ว ศาลอาจอนุญาตให้ชำระเงินทุนมากกว่า 8 ปี ก็ได้ คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยอาจขอให้มีการเปลี่ยนแปลงในการชำระยอดคงเหลือของเงินทุนในเวลาใดก็ได้ ภายหลังจากการชำระบัญชีตามระบบทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชยอาจกล่าวอ้างต่อศาลในการอ้างสิทธิที่จะได้รับการชำระเงินค่าชดเชยจากยอดเงินคงเหลือของเงินทุนได้ ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 275

และในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชยมีอายุ หรือสุขภาพไม่เอื้อต่อการหาเลี้ยงชีพตามความจำเป็นของตน ทำให้มีผลกระทบต่อการทำงานหาเลี้ยงชีพ เมื่อพิจารณาเป็นพิเศษตามเหตุที่อ้าง ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 275 บัญญัติให้ศาลอาจกำหนดให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชย ได้รับค่าชดเชยเป็นรายปีตลอดชีพได้ แต่ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขของการกำหนดจำนวนค่าชดเชยตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 271 ซึ่งจำนวนค่าชดเชยดังกล่าวอาจลดลงได้ โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความจำเป็นของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชย และอาจให้มีการจ่ายค่าชดเชยในรูปเงินทุนตามหลักเกณฑ์ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 274

การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชยถึงแก่ความตาย หน้าที่ในการจ่ายค่าชดเชยนั้นไม่สิ้นสุดลง โดยตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส มาตรา 280 บัญญัติให้หน้าที่ในการจ่ายค่าชดเชยดังกล่าวตกทอดไปสู่ทายาท ไม่ว่าค่าชดเชยดังกล่าวจะเป็นการชำระโดยวิธีใด หรือในรูปแบบใด ซึ่งทายาทต้องจ่ายค่าชดเชย ตามจำนวนทรัพย์สินมรดกเท่านั้น ไม่ต้องจ่ายค่าชดเชยเป็นการส่วนตัวแต่อย่างใด แต่ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชย สมรสใหม่ หน้าที่ในการจ่ายค่าชดเชยของอีกฝ่ายเป็นอันสิ้นสุดลง⁶¹

มาตรการในการบังคับจ่ายค่าเลี้ยงชีพในกรณีที่ฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ดำเนินการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

วิธีการบังคับคดีตามคำพิพากษาของกฎหมายสาธารณรัฐฝรั่งเศส มีอยู่หลายวิธี เช่น การบังคับคดีต่อทรัพย์สิน โดยใช้วิธีการยึดสังหาริมทรัพย์ หรืออสังหาริมทรัพย์ เพื่อนำไปขายทอดตลาดแล้วนำเงินที่ได้จากการขายทอดตลาดมาชำระให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชย หรือการอายัดค่าจ้าง (Wage Garnishments) โดยการบังคับให้นายจ้างของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่าย

⁶¹ ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 122). เล่มเดิม.

ค่าชดเชยนำเงินค่าจ้างของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าชดเชย ตามจำนวนที่ศาลกำหนดส่งให้กับกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าชดเชย เป็นต้น

3.2.2.2 สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ประวัติของกฎหมายว่าด้วยการหย่าร้างของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้นำเอารากฐานจากกฎหมายเก่าของสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาใช้ โดยศาลจะพิจารณาว่า ชีวิตสมรสล้มเหลวหรือไม่ และพิจารณาว่า กลุ่มสมรสทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการที่จะกลับมาใช้ชีวิตคู่กันอีกหรือไม่ ซึ่งศาลจะไม่พิจารณาว่า เหตุที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลงเกิดจากความผิดของกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือไม่ ซึ่งการสมรสจะสิ้นสุดลงได้ ต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้วเท่านั้น ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1564

โดยหลักทั่วไป เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้กลุ่มสมรสหย่าขาดจากกัน กลุ่มสมรสต่างฝ่ายต่างก็มีหน้าที่ที่จะประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ไม่มีการยุ่งเกี่ยวใด ๆ ด้านเศรษฐกิจกันอีกต่อไป แต่หากกลุ่มสมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่สามารถประกอบอาชีพได้ เนื่องจากมีเหตุจำเป็นที่จะต้องเลี้ยงดูบุตรที่ยังเล็กหรือเจ็บป่วย หรือสามารถประกอบอาชีพได้ แต่มีรายได้เลี้ยงชีพตนเองได้น้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่งมาก กลุ่มสมรสฝ่ายนั้นก็มีสิทธิที่จะเรียกค่าเลี้ยงดู หรือเรียกค่าเลี้ยงชีพหลังการหย่า (Unterhalt nach der Scheidung) จากอีกฝ่ายหนึ่งได้⁶² ซึ่งหลักการการเรียกค่าเลี้ยงชีพหลังการหย่าดังกล่าว เป็นไปเพื่อแก้ไขความเป็นไม่เป็นธรรมของกลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งสูญเสียโอกาส หรือสิทธิบางอย่างจากการสมรส และไม่ได้คาดหวังว่า ในอนาคตการสมรสจะสิ้นสุดลง ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไว้ใน Subtitle 2 ของ Title 7 เรื่องการหย่าร้าง

หลักเกณฑ์การจ่ายค่าเลี้ยงชีพ

ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1569 บัญญัติให้กลุ่มสมรสฝ่ายหนึ่งที่เป็นผู้ไม่มีสามารถเลี้ยงตัวเองได้ภายหลังการหย่า สามารถเรียกค่าเลี้ยงชีพจากกลุ่มสมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ หากเหตุของการที่ไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้ภายหลังการหย่า เป็นไปตามเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

(1) เนื่องด้วยเหตุจากการอุปการะเลี้ยงดู เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่กลุ่มสมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพต้องอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษานูทรที่เกิดจากกลุ่มสมรสทั้งสองฝ่าย ทำให้ไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพได้ ซึ่งเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1570 โดยศาลจะพิจารณาข้อเท็จจริงว่า ผู้ใดเป็นผู้ดูแลบุตร และมีคำพิพากษาให้ค่าเลี้ยงชีพภายในระยะเวลาอันสมควร

⁶² จาก *อยู่เยอรมนี คู่มือสำหรับคนไทยฉบับกระเป๋* (น. 33-34), โดย พัทยา เรือนแก้ว, สวพร บัวแดง, และอัญชน เสือร์ลิง (บ.ก.), 2552, ม.ป.ท.

(2) เนื่องด้วยเหตุสูงอายุ เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ มีอายุมากเกินกว่าที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองได้ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1571 บัญญัติให้ศาลพิจารณาจาก

1) วันที่ศาลมีคำพิพากษาให้หย่าขาดจากกัน คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ ไม่สามารถทำงานได้

2) หลังจากการดูแลและให้การศึกษาบุตรที่เกิดจากคู่สมรสทั้งสองฝ่าย แล้วไม่อาจเลี้ยงตัวเองได้

3) เหตุแห่งการเรียกค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากการเจ็บป่วย และทุพพลภาพ หรือปัญหาทางสภาพจิต ตามมาตรา 1572 และการเรียกค่าเลี้ยงชีพเนื่องจากการว่างงาน ตามมาตรา 1573 สิ้นสุดลง

(3) เนื่องด้วยเหตุเจ็บป่วยและทุพพลภาพ เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ เกิดความเจ็บป่วยทางร่างกาย หรือมีอาการทุพพลภาพ หรือมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ ทำให้ไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองได้ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1572 โดยบัญญัติให้ศาลพิจารณาจากช่วงเวลาดังต่อไปนี้

1) ในวันที่หย่าขาดจากกัน

2) ในวันที่การอุปการะอุปการะเลี้ยงดู และให้การศึกษาบุตรที่เกิดจากคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ตามมาตรา 1570 สิ้นสุดลง

3) ในวันที่การศึกษา การศึกษาต่อ หรือการศึกษาในสาขาวิชาใหม่ของฝ่ายที่เรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพสิ้นสุดลง

4) ในวันที่เหตุแห่งการว่างงานตามมาตรา 1573 สิ้นสุดลง

(4) เนื่องด้วยเหตุที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพว่างงานยังหางานที่เหมาะสมไม่ได้ เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ ไม่สามารถเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ โดยอาศัยเหตุจากการอุปการะเลี้ยงดูตาม (1) หรือเหตุสูงอายุ ตาม (2) หรือเหตุเจ็บป่วยและทุพพลภาพ ตาม (3) แต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพ สามารถเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพได้ หากปรากฏว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้อยค่าเลี้ยงชีพว่างงาน ไม่สามารถหางานที่เหมาะสม เพื่อเลี้ยงชีพตนเองได้ หรือสามารถหางานที่เหมาะสมได้ แต่เงินที่ได้จากการทำงานไม่เพียงพอสำหรับการเลี้ยงชีพ ซึ่งเป็นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1573 โดยในกรณีนี้สามารถเรียกเงินระหว่างส่วนต่างระหว่างรายได้ของตนกับจำนวนเงินที่ต้องใช้ในการเลี้ยงชีพได้ตามความเป็นจริง โดยบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1574 กำหนดหลักเกณฑ์ของงานที่เหมาะสม ดังนี้

1) คู่สมรสที่หย่ามีสิทธิทำงานใด ๆ ก็ได้ ที่ตนเองคิดว่า เหมาะสม
 2) งานที่เหมาะสมจะต้องสอดคล้องกับการศึกษา ความสามารถ อายุ สุขภาพ และสภาพชีวิตของคู่สมรสด้วย โดยสภาพชีวิตของคู่สมรสจะพิจารณาจากจำนวนปีที่อยู่ด้วยกัน จำนวนระยะเวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้การอบรมและอุปการะเลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากการสมรสรวมกัน

3) คู่สมรสที่หย่ามีสิทธิจะตัดสินใจว่า จะศึกษา หรือศึกษาต่อ หรือศึกษาในสาขาวิชาใหม่ ซึ่งเป็นหลักสูตร เพื่อที่จะนำไปประกอบอาชีพที่เหมาะสมจนสำเร็จการศึกษา

การจ่ายค่าเลี้ยงชีพเนื่องด้วยเหตุที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพว่างงานยังหางานที่เหมาะสมไม่ได้ ศาลจะกำหนดระยะเวลาในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาจากระยะเวลาในการสมรส การดูแลจัดการภายในครอบครัว และรายได้ที่ได้รับจากการทำงาน เนื่องจากหากให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพโดยไม่มีกำหนดระยะเวลา ย่อมไม่ยุติธรรมแก่คู่สมรสอีกฝ่าย แต่หากฝ่ายที่เรียกค่าเลี้ยงชีพ เป็นผู้เลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากการสมรสรวมกันโดยลำพังเป็นระยะเวลานาน ก็ให้ถือว่าระยะเวลาในการเลี้ยงดูบุตรเป็นระยะเวลาในการสมรสที่นำมาพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย ซึ่งศาลอาจพิจารณาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยไม่จำกัดระยะเวลาก็ได้

(5) เนื่องด้วยเหตุทางการศึกษา เหตุดังกล่าวเป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพไม่ได้ศึกษา หรือไม่ได้ศึกษาต่อ หรือศึกษาล่าช้า อันเนื่องมาจากการสมรส ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1575 บัญญัติให้สามารถเรียกค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งได้ เพื่อนำค่าเลี้ยงชีพที่ได้รับไปศึกษา หรือศึกษาต่อ และการศึกษา หรือศึกษาต่อสามารถนำไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองได้ และการรับค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวเรียกได้ตามระยะเวลาเรียนปกติเท่านั้น นอกจากนี้ยังเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ในกรณีเปลี่ยนการศึกษาในวิชาใหม่ หากวิชาใหม่ ทำให้สามารถนำไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองได้ แต่หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ อาศัยเหตุว่างงานตาม (4) ก็จะไม่นำเอาระดับการศึกษาที่สูงขึ้นมาพิจารณาในเรื่องเงื่อนไขของงานที่เหมาะสม

(6) เนื่องด้วยเหตุความเป็นธรรม คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพจากคู่สมรสอีกฝ่ายได้ ตราบเท่าที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพไม่อาจคาดหวังได้ว่าจะหางานทำได้เนื่องจากเหตุผลสำคัญอื่น ๆ ซึ่งศาลจะมีคำสั่งให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน ต่อเมื่อพิจารณาผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่ายแล้ว เห็นว่า การไม่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะไม่เป็นธรรม แต่หากเหตุผลอื่น ๆ เป็นเพียงเหตุผลที่ทำให้การสมรสสิ้นสุดลง เหตุผลอื่น ๆ ดังกล่าวก็ไม่ถูกนำมาพิจารณาแต่อย่างใด

ในกรณีที่เหตุแห่งการหย่าเกิดขึ้นจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด คู่สมรสฝ่ายนั้นจะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งให้เพียงพอกับมาตรฐานการครองชีพของฝ่ายนั้น ส่วนกรณีที่เหตุแห่งการหย่าเกิดขึ้นจากความผิดของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย และผลของการหย่าเป็นเหตุให้

คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งยากจนลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งยากจนลง มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ และสำหรับกรณีที่เหตุแห่งการหย่าไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด เช่น สภาพร่างกายที่ไม่อาจรวมประเวณีได้ กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีได้กำหนดให้ฝ่ายที่ประสงค์จะหย่าเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายนั้นด้วย โดยคำนึงถึงความจำเป็นของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจะได้รับค่าเลี้ยงชีพ และรายได้ทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งจะจ่ายค่าเลี้ยงชีพ⁶³

อย่างไรก็ตาม การจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ว่า เหตุแห่งการหย่าจะเกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด หรือไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายใด ศาลจะต้องพิจารณาจากรายได้ และทรัพย์สินตลอดจนรายจ่ายของคู่สมรส ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1577 โดยคำนึงถึงสถานะทางการเงินของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นไปเพื่อความยุติธรรมแก่คู่สมรสทั้งสองฝ่าย ซึ่งในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งจะจ่ายค่าเลี้ยงชีพมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ศาลก็จะไม่นำรายได้ดังกล่าวมาพิจารณา ศาลจะนำรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพมาพิจารณา และในกรณีของคู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ หากปรากฏว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ สามารถประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีพตนเองได้ หรือในวันที่มีการหย่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ สามารถคาดหวังได้ว่าจะสามารถเลี้ยงชีพตนเองได้ตลอดไป แม้ว่าภายหลังทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพหมดลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ ก็ไม่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ แต่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ ไม่จำเป็นต้องขายทรัพย์สินของตนเองเพื่อการเลี้ยงชีพ หากการขายทรัพย์สินนั้นไม่คุ้มค่า หรือเมื่อพิจารณาจากสถานะทางการเงินของคู่สมรสทั้งสองฝ่ายในการขยายทรัพย์สินดังกล่าวจะเป็นการไม่ยุติธรรม

นอกจากนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1580 ได้บัญญัติให้คู่สมรสทั้งสองฝ่ายมีหน้าที่เปิดเผยรายได้ และทรัพย์สินของตนต่อศาลด้วย เพื่อให้ศาลนำไปประกอบการพิจารณาการให้ค่าเลี้ยงชีพ

การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ

ตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1578 บัญญัติให้ศาลใช้ดุลพินิจกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ โดยพิจารณาจากสภาพของชีวิตสมรส ซึ่งสภาพของชีวิตสมรส เป็นการพิจารณาจากระยะเวลาของการสมรส การจัดการภายในครอบครัว และรายได้จากการทำงานของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย และรวมถึงการพิจารณาจากสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายทุกอย่างที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยอาจเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการทำประกันในกรณีเจ็บป่วย การรักษาพยาบาล หรือค่าใช้จ่ายในการศึกษา หรือศึกษาต่อ หรือการฝึกอบรม ตามมาตรา 1572 และมาตรา 1575 หรือกรณี

⁶³ ผลของการหย่าโดยคำพิพากษาของศาล (วิชานิติพนธ์ปริญญาโท) (น. 123). เล่มเดิม.

คู่สมรสที่หย่าซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพตามมาตรา 1570 ถึงมาตรา 1573 หรือสิ่งซึ่งจำเป็นในชีวิต หรือค่าใช้จ่ายในการทำประกันสำหรับภริยาผู้สูงอายุ และกรณีที่ไม่สามารถทำงานได้ หรือค่าใช้จ่ายที่จำเป็นของฝ่ายที่รับค่าเลี้ยงชีพ ในการอุปการะเลี้ยงดูบุตรด้วยเช่นกัน ซึ่งศาลอาจมีคำสั่งจำกัดระยะเวลาในการรับค่าเลี้ยงชีพ เพื่อเป็นการยุติธรรมแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพ เว้นแต่ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งเรียกค่าเลี้ยงชีพ เป็นผู้เลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากการสมรสร่วมกันโดยลำพังเป็นระยะเวลา นาน ศาลอาจพิจารณาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ โดยไม่จำกัดระยะเวลาก็ได้

ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ สมรสใหม่ หน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ ไม่สิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ยังคงมีหน้าที่ต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป และแม้ว่าคู่สมรสใหม่จะใช้สิทธิเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพก็ตาม ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1582 บัญญัติให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งรับค่าเลี้ยงชีพ ที่เรียกค่าเลี้ยงชีพ โดยอาศัยเหตุต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตร ตามมาตรา 1570 หรืออาศัยเหตุความเป็นธรรมตามมาตรา 1576 ได้รับสิทธิในการรับค่าเลี้ยงชีพก่อนคู่สมรสใหม่ที่จะใช้สิทธิรับค่าอุปการะเลี้ยงดู และถ้ากรณีระยะเวลาการสมรสของคู่สมรสที่หย่ามีระยะเวลานาน ระยะเวลาการสมรสให้ถือว่าเท่ากับระยะเวลาที่คู่สมรสสามารถเรียกค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากเหตุต้องเลี้ยงดูบุตร ตามมาตรา 1570 ด้วยเช่นกัน ซึ่งเห็นได้ว่า กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี คำนึงถึงและคุ้มครองคู่สมรสคนก่อนให้ได้รับสิทธิค่าเลี้ยงชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของบุตรผู้เยาว์⁶⁴

วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ

กฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีวิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพ โดยให้ศาลเป็นผู้พิจารณา ดังต่อไปนี้⁶⁵

(1) ให้ชำระเป็นเงิน เป็นครั้งคราว โดยจะชำระค่าเลี้ยงชีพให้แก่กันล่วงหน้าเป็นรายเดือนก็ได้ และในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ หรืออยู่กินฉันท์สามีภริยากับหญิงอื่น หรือชายอื่น หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ถึงแก่ความตายในระหว่างเดือน คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพในเดือนนั้นเต็มจำนวน

(2) ให้ชำระเป็นเงินก้อน วิธีการดังกล่าว เป็นกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีเหตุสำคัญ คู่สมรสฝ่ายนั้น สามารถขอรับค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนในคราวเดียวกันแทนการชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นรายเดือนก็ได้ ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1585 บัญญัติ

⁶⁴ ค่าเลี้ยงชีพ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต) (น. 58-59). เล่มเดิม.

⁶⁵ แหล่งเดิม.

เงื่อนไขไว้ว่า การชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก่อนจะต้องไม่เป็นภาระกับฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างไม่เป็นธรรม

(3) ให้ชำระเป็นเงิน โดยวางเงินเป็นประกัน วิธีการดังกล่าว ศาลจะพิจารณาตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยในกรณีที่มีเหตุผลสันนิษฐานได้ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะไม่จ่ายเงินค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสอีกฝ่าย และการวางเงินประกันดังกล่าว ไม่เป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างไม่เป็นธรรม คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีสิทธิเรียกให้อีกฝ่ายวางเงินประกันในการชำระค่าเลี้ยงชีพได้ ตามมาตรา 1585 a โดยจำนวนเงินประกันจะต้องไม่สูงกว่าจำนวนเงินค่าเลี้ยงชีพที่ต้องจ่ายให้รวมกันเป็นเวลาหนึ่งปี แต่หากคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีเหตุผลพิเศษ จำนวนเงินประกันดังกล่าวอาจสูงกว่าก็ได้

การเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ

เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่กัน ภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ อาจขอเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนการให้ค่าเลี้ยงชีพได้ หากการจ่ายค่าเลี้ยงชีพดังกล่าวเป็นภาระแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอย่างไม่เป็นธรรม แต่ในการเปลี่ยนแปลง หรือเพิกถอนการจ่ายค่าเลี้ยงชีพ จะต้องไม่กระทบกระเทือนต่อการดูแลอุปการะเลี้ยงดูบุตรที่เกิดจากคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูบุตรดังกล่าว โดยศาลจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของบุตรดังกล่าว ที่อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของคู่สมรสฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นสำคัญ เนื่องจากหากให้มีการเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ บุตรอาจได้รับความเดือดร้อนจากการเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพได้ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1579 ได้กำหนดเหตุในการขอเปลี่ยนแปลง เพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ อยู่ 7 กรณี คือ

- (1) การสมรสที่มีระยะเวลาอันสั้น โดยศาลมีความเห็นว่า เป็นระยะเวลาไม่เกิน 2-3 ปี
- (2) คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพกระทำผิดอาญาหรือเจตนากระทำผิดร้ายแรงอื่นใดต่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ หรือญาติใกล้ชิดของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ
- (3) คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจงใจทำให้ตัวเองยากจนลง
- (4) คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจงใจไม่คำนึงถึงผลประโยชน์สำคัญด้านทรัพย์สินของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ
- (5) ก่อนการสมรสสิ้นสุดลง คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพละเลยหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือเลี้ยงดูครอบครัวเป็นระยะเวลานาน
- (6) คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพยอมรับในความผิดร้ายแรง หรือความประพฤตินี้ที่ไม่เหมาะสมอันได้กระทำต่อคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพแต่ผู้เดียว

(7) มีเหตุผลอื่น ๆ ที่สำคัญเทียบเท่ากับเหตุที่ได้กล่าวในข้อ (1) – (6)

การสิ้นสุดของค่าเลี้ยงชีพ

ในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพสมรสใหม่ หรืออยู่กินฉันท์สามีภริยากับหญิงอื่น หรือชายอื่น หรือคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ถึงแก่ความตาย ค่าเลี้ยงชีพเป็นอันสิ้นสุดลง ส่วนในกรณีที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพถึงแก่ความตาย หน้าที่ในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่สิ้นสุดลง โดยทายาทของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ ยังมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพต่อไป แต่ไม่เกินกว่าส่วนของกองมรดกที่ได้รับ ซึ่งตามมาตรา 1586 b ศาลจะไม่นำเอาทรัพย์สินของคู่สมรสภายหลังการสมรสสิ้นสุดลงมาพิจารณาการจ่ายค่าเลี้ยงชีพภายหลังที่สมรสฝ่ายที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพถึงแก่ความตาย

3.3 การสัมภาษณ์

1) ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ศาลแรงงานกลาง (อดีตผู้พิพากษาหัวหน้าคณะ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนนทบุรี)⁶⁶ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การที่ไม่ได้กำหนดความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ในกฎหมายให้ชัดเจน ผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้พิจารณาคดีที่มีการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพ ต้องตีความความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ควรมีการกำหนดนิยามของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ให้ชัดเจน

ในปัจจุบันอำนาจต่อรองตามสถานะทางสังคม หรือสถานะทางเศรษฐกิจ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในการตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรสส่วนใหญ่ฝ่ายชายเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และจะเสนอจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนที่น้อย ซึ่งฝ่ายหญิงต้องจำยอม ตกลงรับค่าเลี้ยงชีพในจำนวนที่น้อยดังกล่าว เพื่อให้พ้นจากสภาวะการเป็นครอบครัวโดยเร็ว และไม่ต้องไปดำเนินคดีให้มีความยุ่งยากต่อไป ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่าควรมีมาตรการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับเรื่องการหย่า และการเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพมากขึ้น

สภาพความเป็นคนวิกลจริตเป็นอุปสรรคในการดำเนินคดี เนื่องจากบุคคลซึ่งเป็นคนวิกลจริตไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ 100% ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ควรมีมาตรการในการช่วยเหลือ หรือมีผู้ให้การตัดสินใจแทนคนวิกลจริตในการดำเนินคดีต่อไป

การกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพ ควรมีทางเลือกให้ศาลกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพให้หลากหลายตามสภาพสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ควรจำกัดให้ศาลกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดนัดได้เพียงวิธีเดียวเท่านั้น

⁶⁶ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

การที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ขวนขวายประกอบอาชีพ หรือทำตัวเองให้ยากจนลง เพื่อที่ตนเองจะมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป ผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ควรที่จะได้รับค่าเลี้ยงชีพต่อไป เนื่องจากการที่ศาลพิพากษาให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพไม่ต้องทำงานหาเลี้ยงชีพตนเอง

2) ผู้ประนีประนอม (ผู้พิพากษาสมทบ)⁶⁷ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในคดีหย่า เนื่องจากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีสภาพร่างกายไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1516(10) เป็นความบกพร่องซึ่งเกิดจากสภาพภายนอก ไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล และคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลย่อมได้รับความยากลำบากในการดำรงชีวิตภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง หรืออาจจะดำรงชีวิตด้วยตนเองไม่ได้ ผู้ให้สัมภาษณ์ จึงมีความเห็นว่า เมื่อการสมรสสิ้นสุดลงควรจะต้องมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้กับคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

3) นิติกร ศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง⁶⁸ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ในกรณีที่ฝ่ายหญิงเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ฝ่ายชายจะเสนอค่าเลี้ยงชีพเป็นจำนวนที่น้อย ทั้งที่ฝ่ายชายมีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้มากกว่าจำนวนตามที่เสนอ ซึ่งฝ่ายหญิงก็ยินยอมตกลงตามจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ฝ่ายชายเสนอ เพื่อให้คดียุติโดยเร็วไม่ต้องมีการต่อสู้คดีกันต่อไป

ในมุมมองทางศีลธรรม คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล อาจได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ หรือจากการดำรงชีพภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลง ดังนั้น จึงควรมีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลภายหลังจากการสมรสสิ้นสุดลงด้วย

สำหรับวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพนั้น ส่วนใหญ่แล้วฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะตกลงชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด แต่เกิดความเสียดังสูงว่า ในอนาคตฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพจะไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า วิธีการชำระค่าเลี้ยงชีพโดยวิธีดังกล่าวไม่เหมาะสม วิธีชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนมีความเหมาะสมมากกว่า เนื่องจากไม่ต้องกังวลว่าในอนาคตจะเกิดปัญหาผัดนัดไม่ชำระค่าเลี้ยงชีพ แต่ทั้งนี้ ควรจะต้องคำนึงถึงความสามารถของฝ่ายผู้มีหน้าที่จ่ายค่า

⁶⁷ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

⁶⁸ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 2 ตุลาคม 2558.

เลี้ยงชีพด้วยว่า ฝ่ายผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินก้อนหรือไม่

4) นิติกร ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดนนทบุรี⁶⁹ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่า คำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” มีความหมายอย่างไร ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ควรมีการกำหนดนิยามของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ให้ชัดเจน

การหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ส่วนใหญ่แล้วคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพยอมตกลงให้มีการกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพตามที่อีกฝ่ายเสนอ ทั้งที่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพมีความสามารถในการจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้มากกว่าจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ตกลงกัน เนื่องจากคู่สมรสต่างมุ่งหมายที่จะหย่าขาดจากกัน และมุ่งหมายเพื่อที่จะได้ไม่ต้องต่อสู้คดีกันต่อไป

ในทางศีลธรรม คู่สมรสฝ่ายหนึ่งควรต้องจ่ายค่าเลี้ยงชีพให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลด้วย

สภาพของคนวิกลจริตไม่สามารถฟ้อง หรือฟ้องแย้งเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ และในบางกรณี ทนายความก็ไม่ทราบว่าการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเลี้ยงชีพของคนวิกลจริต จะต้องมีการฟ้องหรือฟ้องแย้งด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ควรมีการกำหนดให้ศาลสามารถพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพแก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งคนวิกลจริตได้ โดยไม่ต้องฟ้องหรือฟ้องแย้ง

การกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพควรมีความยืดหยุ่น ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ศาลควรมีอำนาจกำหนดวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพได้มากกว่าหนึ่งวิธีนอกจากวิธีชำระเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพจะต้องประกอบอาชีพทำมาหาเลี้ยงชีพตนเองด้วย ไม่ใช่คอยรับการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูจากอีกฝ่ายหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น หากพบว่าภายหลังจากที่ศาลพิพากษาให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพไปแล้ว คู่สมรสฝ่ายซึ่งได้รับค่าเลี้ยงชีพ ไม่ขวนขวายประกอบอาชีพ หรือทำตัวเองให้ยากจนลงเพื่อที่จะได้มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพตลอดไป จึงควรต้องมีการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพ

5) ทนายความคนที่ 1⁷⁰ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส หากไม่ได้มีการตกลงกำหนดการเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในภายหลังไว้สัญญาหย่าแต่แรก คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ ซึ่งได้รับความยากลำบากในการประกอบอาชีพ เนื่องจากค่าครองชีพสูงขึ้น จึงไม่สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อขอเปลี่ยนแปลงค่าเลี้ยงชีพในภายหลังได้

⁶⁹ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 13 ตุลาคม 2558.

⁷⁰ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 14 กันยายน 2558.

6) นายความคนที่ 2⁷¹ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การตกลงกำหนดให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด มีปัญหาว่า ในอนาคตฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพอาจจ่ายค่าเลี้ยงชีพไม่ครบถ้วนตามที่ตกลงกัน ฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงต้องดำเนินการบังคับคดี การดำเนินคดีจึงไม่เสร็จสิ้น และเกิดความลำบากในกรณีที่ฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพมีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตศาลในพื้นที่ซึ่งต้องดำเนินคดีซึ่งอยู่ห่างไกลกัน

7) นายความคนที่ 3⁷² ได้ให้สัมภาษณ์ว่า คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลอาจได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ หรือจากการดำรงชีพภายหลังการสมรสสิ้นสุดลง ในแง่ของศีลธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์จึงเห็นว่า ควรให้คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายที่ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการประกอบอาชีพ หรือจากการดำรงชีพ มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากคู่สมรสทั้งสองฝ่ายต่างเคยใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมาก่อน จึงควรมีความเอื้ออาทรต่อกัน

หากมีการตกลงให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพอีกฝ่ายหนึ่งไปแล้ว และต่อมาภายหลังปรากฏว่าผู้ที่ได้รับค่าเลี้ยงชีพประพฤติตนสุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้นำค่าเลี้ยงชีพไปใช้จ่ายในการดำรงชีพตามความจำเป็น ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่า ควรมีการลดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ แต่หากเมื่อพ้นระยะเวลาไปได้ซักระยะหนึ่ง ผู้ที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพยังประพฤติตนสุรุ่ยสุร่ายอยู่เช่นเดิม ควรเพิกถอนค่าเลี้ยงชีพ เนื่องจากความประพฤติดังกล่าวทำให้คิดเป็นนิสัยและยังทำให้เป็นภาระแก่ฝ่ายผู้มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพด้วย

8) นายความคนที่ 4⁷³ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นว่า ไม่ควรให้มีการจ่ายค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนด เนื่องจากอาจเกิดปัญหาผัดผ่อน ซึ่งทำให้ต้องดำเนินการบังคับคดี อีกทั้งเมื่อมีการหย่าขาดจากกันแล้วทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงต่างย่อมมีอารมณ์ความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ไม่อยากที่จะต้องมาเกี่ยวข้องกับอีก การชำระค่าเลี้ยงชีพเป็นเงินเป็นครั้งคราวตามกำหนดให้ครบถ้วนตามที่ตกลงกันจึงเป็นไปได้ยาก

สภาพร่างกายซึ่งทำให้ไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล เป็นสภาพซึ่งเกิดขึ้นภายหลังจากการสมรส และเป็นสภาพซึ่งคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาลไม่คาดคิด หรือต้องการให้เกิดขึ้น และไม่ได้เกิดจากความผิดของคู่สมรสฝ่ายดังกล่าว การที่อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องหย่าคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล จึงเป็นการทอดทิ้งคู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพร่างกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมี

⁷¹ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 15 กันยายน 2558.

⁷² การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20 กันยายน 2558.

⁷³ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 24 กันยายน 2558.

ความเห็นว่าการจ่ายค่าชดเชยให้แก่คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสภาพแห่งกายซึ่งไม่อาจร่วมประเวณีได้ตลอดกาล

9) นายความคนที่ 5⁷⁴ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า ส่วนใหญ่ฝ่ายชายเป็นผู้จ่ายค่าเลี้ยงชีพซึ่งฝ่ายชายจะเสนอจ่ายค่าเลี้ยงชีพจำนวนหนึ่ง ทั้งที่ฝ่ายชายมีความสามารถจ่ายค่าเลี้ยงชีพได้มากกว่านี้ แต่ฝ่ายหญิงเห็นว่า หากไม่ตกลงตามจำนวนที่ฝ่ายชายเสนอ อาจจะไม่ได้อำนาจเลี้ยงชีพ หรืออาจจะต้องมีการต่อสู้คดีต่อไปอีก ทำให้เสียเวลา ฝ่ายหญิงจึงยอมตกลงตามจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ฝ่ายชายเสนอ การกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพ และวิธีชำระค่าเลี้ยงชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์จึงมีความเห็นว่าการมีความยืดหยุ่น และมีความเป็นธรรมแก่ฝ่ายที่มีหน้าที่จ่ายค่าเลี้ยงชีพ และฝ่ายที่มีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพ

10) นายความคนที่ 6⁷⁵ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า กฎหมายไม่ได้กำหนดความหมายของคำว่า “ค่าเลี้ยงชีพ” ไว้ให้ชัดเจน จึงไม่สามารถทราบได้ว่าค่าเลี้ยงชีพมีความหมายครอบคลุมถึงเรื่องค่าใช้จ่ายในเรื่องใดบ้าง

11) นายความคนที่ 7⁷⁶ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การตกลงกำหนดจำนวนค่าเลี้ยงชีพในกรณีการหย่าโดยความยินยอมของคู่สมรส ไม่ได้มีการฟ้องหย่าหรือฟ้องแย้งในคดีหย่า ดังนั้น คู่สมรสฝ่ายซึ่งมีสิทธิได้รับค่าเลี้ยงชีพจึงไม่สามารถขอเปลี่ยนแปลงแก้ไขจำนวนค่าเลี้ยงชีพที่ตกลงกันได้แต่แรก แม้ว่า ค่าครองชีพจะสูงขึ้นก็ตาม

⁷⁴ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 25 กันยายน 2558.

⁷⁵ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 26 กันยายน 2558.

⁷⁶ การสื่อสารระหว่างบุคคล, 29 กันยายน 2558.